

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI
2018-YL-075

MAURICE MERLEAU-PONTY'DE
BEDEN VE SANAT

HAZIRLAYAN
Berna ŞİMŞEK

TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi Tuncay SAYGIN

AYDIN – 2018

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Felsefe Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Berna ŞİMŞEK tarafından hazırlanan “Maurice Merleau-Ponty’de Beden ve Sanat” başlıklı tez, .../.../2018 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Kurumu	İmzası
Başkan:		
Üye :		
Üye :		

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu Yüksek Lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulunun tarih sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Ahmet Can BAKKALCI

Enstitü Müdürü V.

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

... / ... / 2018

Berna ŞİMŞEK

ÖZET

MAURICE MERLEAU-PONTY'DE BEDEN VE SANAT

Berna ŞİMŞEK

Yüksek Lisans Tezi, Felsefe Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Tuncay SAYGIN

2018, İX + 46 sayfa

Bu tezin temel amacı, Merleau-Ponty'nin fenomenolojisinde beden ve sanat ilişkisini ortaya koymaktır. Felsefe tarihinde arka planda kalmış bedenselliğin fenomenoloji içinde kendine yer buluşunu ve “beden”in sanatla ilişkiselliğine odaklanılacaktır. Konuyu ele alırken Merleau-Ponty düşüncesinin şekillenmesinde etkili olmuş filozofların görüşlerine kısaca değinildikten sonra Merleau-Ponty fenomenolojisi ana hatlarıyla ele alınıp sanat ve bedenin birbirine geçişimi işlenecektir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Merleau-Ponty, Algı, Beden, Bedensellik, Sanat.

ABSTRACT

BODY AND ART IN MAURICE MERLEAU-PONTY

Berna ŞİMŞEK

Master's Thesis, Department of Philosophy

Thesis Supervisor: Assist.Prof. Tuncay SAYGIN

2018, İX + 46 pages

The purpose of this thesis is to focus on the phenomenology of Merleau-Ponty and to handle the concept of corporeality which takes place in phenomenology and to describe the relationship between body and art. When contextualising, it is mentioned the philosophers' thoughts who influence Merleau-Ponty. Then Merleau-Ponty's phenomenology with the main lines and incorporation of art and body will be discussed.

KEY WORDS: Merleau-Ponty, Perception, Body, Corporeality, Art.

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın temel amacı Merleau-Ponty düşüncesinde beden ve sanatın konumlandırılışını değerlendirmek ve Merleau-Ponty'nin kendi felsefesinde bedenin devamı olarak düşündüğü sanatı daha ziyade resim üzerinden düşündüğü yaklaşımını irdelemektir. Bu irdelemede Merleau-Ponty'nin resimle kurduğu ilişki görme üzerinden temellendirilir. Görme dünyayla kurulan teması en saf haliyle veren algı olmasıyla ön planda yer alır. Bu da Merleau-Ponty'yi resime yani sanata gönderir. Diğer filozoflar içinde bedeni ayrıcalıklı görenler olsa da bedenin cismaniliğinin devamı olarak sanat, Merleau-Ponty'de görünür kılınır.

Çalışmanın odağında bedenin devamı olarak sanat özellikle resimin yer almasının yanı sıra Merleau-Ponty'nin çokça değindiği üzere Cézanne'ın söylemleri ve eserlerindeki canlılığa dikkat çekilmek istenmektedir. Ayrıca Merleau-Ponty, soyut addedilen sanatlara ve performans sanatlarına bakışta yeni bir alternatif olarak karşımızdadır.

Bu çalışmanın sanatla felsefenin yollarının kesiştiği noktada hem felsefeci hem de sanatçı için ufuk açıcı bir metin olmasını temenni ediyorum.

Yüksek lisans tez çalışmalarımındaki yapıcı eleştirilerinden ötürü Prof. Dr. Yavuz KILIÇ, Doç. Dr. Metin BAL ve tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Tuncay SAYGIN'a, öğrenim hayatım boyunca yetişmemde emeği geçen tüm hocalarıma ve her zaman yanımda olan sevgili aileme teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
RESİMLER DİZİNİ	ix
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM	3
1. MERLEAU-PONTY VE FENOMENOLOJİ	3
1.1. Öncü isimler ve Tartışmalar: Modern Fransız Felsefesi Geleneği ve Fenomenoloji ..	3
1.2. Merleau-Ponty Fenomenolojisi.....	8
2. BÖLÜM	16
2. BEDENSELLİK	16
2.1. Merleau-Ponty Fenomenolojisinde “Beden”	16
2.2. Algı ve Beden	20
2.3. Beden ve Mekan	22
3. BÖLÜM	24
3. BEDEN VE SANAT	24
3.1. Beden, Göz ve Tin	24
3.3. Görme, Resim ve Tensellik	27
3.4. Sanatın Bedenle Birliği ve Sürekliliği	40
4. TARTIŞMA VE SONUÇ	42
5. KAYNAKLAR	43
ÖZGEÇMİŞ	46

RESİMLER DİZİNİ

Resim 1. Paul Cézanne - <i>Sainte-Victoire Dağı</i>	29
Resim 2. Paul Klee, <i>Lucerne Parkı</i>	36
Resim 3. Wassily Kandinsky, <i>Composition VIII</i>	37

GİRİŞ

Felsefe tarihi, birkaç filozofun bedenselliğe vurgusu dışında, aklın tarihi olarak değerlendirilebilir. Antik felsefeden bu yana Felsefe, düşünüşün, logos'un, akılsallığın temel alındığı bir yaklaşım olarak karşımızdadır. Bu değerlendirmelerde çoğunlukla “beden” görmezden gelinmiştir. Oysa ki, “dünya”yla kurduğumuz ilk ve en temel bağ, beden aracılığıyla kurulmuştur. Dünyaya geliriz ve ona dokunuruz. Bedenimiz, varlığımızın yegâne göstergesi ve taşıyıcısıdır. Burada konu edineceğimiz 20.yy felsefesinin önemli isimlerinden Merleau-Ponty (1908-1961), bu bedensel temasın önemine vurgu yapmaktadır.

Merleau-Ponty'nin felsefe serüveninin kilometre taşları olan; *Algının Fenomenolojisi* (1945), *Anlam ve Anlamsız* (1948), *İşaretler* (1951), *Göz ve Tin* (1964), ve yarım kalmış olan *Görünür ve Görünmez* (1964) eserlerinde bu bedensel-tensel temas ön plandadır.

“Bedensellik”¹ aslen “vücut” olmaya, “mevcut” olmaya tekabül etmektedir. Mevcudiyet meselesi, bir diğer yönüyle mevcut olanın mahiyetini de tartışmaya açar; “Mevcut olan beden, nesnelere arasında bir nesne midir?” yoksa “Bir nesnelere bütünü arasındaki Özne midir?” Böylelikle, Descartes'ın müzakereye açmış olduğu, Özne-Nesne problemi de Merleau-Ponty'nin düşün evreninde yerini almıştır. Felsefe tarihinde 20.yy'a değin süre gelen; özellikle Descartes sonrasında artan düşünen özne anlayışına karşın Merleau-Ponty, öznenin bedenselliğini daha çok öne çıkararak akıl-merkezli özne tanımına bir alternatif ortaya koymaya girişir. Merleau-Ponty felsefesinde bedeni konumlandırır ve bedeninin sürekliliği olarak sanatı incelemeye alır.

Bu çalışmada, Merleau-Ponty'nin algı temeliyle bedene ve beden aracılığıyla da sanata dair görüşleri tartışılacaktır. Bu çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Merleau-Ponty'ye esin kaynağı olmuş filozoflara kısaca değinilecek ve sonrasında da düşüncesinin temel kaynakları arasında en başta yer alan fenomenolojiden ve onun kendi fenomenolojik bakışından söz edilecektir. İkinci bölümde “beden” kavramı enine boyuna ele alınacak, bedensel temasın aracı olarak “algı”, fenomenolojisi içerisinde “beden”in konumu ve “beden”in mekânsallığı meseleleri işlenecektir. Üçüncü bölümde ise Merleau-Ponty felsefesinden hareketle “Beden”in “Sanat”la ilişkisine odaklanılacaktır.

¹Bu çalışmada; “vücut” yerine “beden” kelimesi tercih edilmiştir. Literatürde bu konuda farklı yaklaşımlar görülmektedir. Özellikle bazı kaynaklar vücut kelimesini tercih etse de “beden” kavramı “corps” kelimesinin cismani yanını daha çok yansıtmaktadır diye düşündük.

Felsefenin de, Sanat gibi hakikati açığa çıkarma hedefinden hareketle; bedeninin hem gören, hem görülen fakat kendisini bütün olarak da göremeyen bir varlık olmasına binaen; üzerinde düşünmemiz ve sormamız gereken soru şudur: Felsefe neyi görür? Sanat neyi görür? Göz neyi görür?

Alman asıllı İsviçreli Ressam Paul Klee'nin ifadesiyle "Sanat görüneni yansıtmaz; görünür kılar."(Klee, 2007; 45) Dolayısıyla Sanatçının burada vurguladığı sanatın görünmeyeni ortaya çıkardığıdır. Bu ifade aynı zamanda "Göz neyi görür?" sorusuna dair bir arayıştır. Bu arayış bizi dünya deneyimini ele almaya götürür.

Felsefe, dünyayı görme girişimi, en saf hali görme girişimi, yani dünyayı görme üzerinden tanımlama girişimidir, tıpkı Sanat'ta olduğu gibi.

1. BÖLÜM

1. MERLEAU-PONTY VE FENOMENOLOJİ

1.1. Öncü isimler ve Tartışmalar: Modern Fransız Felsefesi Geleneği ve Fenomenoloji

Merleau-Ponty felsefesini hazırlayan tartışmaların başlangıç noktasında Kartezyen düşünce vardır. Descartes'ın başlattığı zihin-beden ayrımı bütün düalizmlerin kökeni olarak işaret edilir ve onu takip eden filozoflar da sıklıkla bu sorun ile meşgul olmuşlardır. Merleau-Ponty'ye ulaşana dek pek çok filozofun bu düalizmleri aşma çabasında olduğu görülür. Onun felsefesi de en son basamakta Descartes'ın başlattığı tartışmalara ve Descartes felsefesinin yol açtığı çıkmazlara bir cevap verme teşebbüsü olarak okunabilir. Bu bağlamda Merleau-Ponty'nin temel tezlerinin oluşmasında oldukça etkili olan bazı öncü isimler ve bunların ortaya koyduğu tartışmalar bu bölümde işlenecektir.

Descartes, Merleau-Ponty'nin en çok atıfta bulunduğu filozoflardan biridir. Descartes, açık seçik bilgiye ulaşma hedefindedir. Varoluşunun bilgisine ulaşmak için elinde olan şüphe edebileceği her şeyi, öncelikle de duyularının güvenilmez olduğunu düşündüğü bilgisini dışarıda tutar. Duyu bilgilerini dışarıda tutmasıyla elinde yalnız “şüphe”si kalır. Bunu şu sözlerle ifade eder: “Aklım artık bana tam anlamıyla kesin ve kuşku götürmez olan fikirlere bile, en az apaçık yanlış olanlar kadar onay vermemem gerektiğini söylüyor, o zaman hepsinden kurtulmam için, her birinde kuşkulu bir neden bulsam bana yetecek.” (Descartes, 2017: 24). Şüphe olduğuna göre, bir de şüphe eden vardır. Dolayısıyla şüphe eden yani düşünen şey olarak kendi varlığını kanıtlar. “Peki, düşünmek? İşte sonunda buldum, evet, düşünce. Çünkü bir tek o benden koparılamaz. Düşünüyorum, o halde varım, bu kesin.”(Descartes, 2017: 37). Kanıtladığı varlığı aynı zamanda bedeniyle ruhunu da ayırdığı anlamını taşımaktadır. Epistemolojik şüphe yöntemiyle vardığı bu sonuçlarla felsefesi, bir düalizmdir. Bahsi geçen düalizm özne-nesne, beden-ruh şeklinde kendisini göstermektedir. Özne ile nesne, ruh ile beden nitelik bakımından farklıdır, dolayısıyla Descartes tarafından iki ayrı töz olarak ortaya konmuştur. Dolayısıyla beden ve ruh arasındaki temas kopmuş ve felsefe tarihi boyunca bu temasa işaret edilmeye çalışılmıştır. Bu kopukluk dünyayla teması sağlayan bedenin de tamamıyla dışarıda kalması, Descartes'ın iddiası ışığında ruhun ön planda olmasıyla kendisini gösterir. Ve bir yana atılan beden, uzun yıllar boyu arka planda kalacaktır. Descartes'a göre beden,

maddeler arasında bir madde olmaktan kurtulamaz ve tıpkı nesnelere gibi, bir belirlenmişliği vardır. O, cisimli bir tözdür ve cisimselliği nedeniyle göz ardı edilir. Descartes'ın bedenle ruh arasında açmış olduğu uçurumu, Merleau-Ponty bedeninin algı aracılığıyla dünyayla kurduğu temas üzerinden aşmaya çalışır.

Descartes rasyonalist felsefesi ile gerçekliği özne üzerine inşa eder. Bu gerçeklik tartışması açısından oldukça önemli bir sorundur ve dış dünyanın gerçekçelendirilebilirliğini zora sokan bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun için Merleau-Ponty, Descartes'ın aksine, Dünya, öznenin içinde değil, özne orada, yani dünyadadır tezini ortaya koyacaktır. “Dünya, üzerine yapabileceğim, her türlü analizden önce oradadır” (Merleau-Ponty, 1994: 29). Descartes'ın iddia ettiği haliyle düşünme, bütün varlığımın temelinde yer alır ve dünyam düşünme üstüne kurulu bir dünya olmakla birlikte varlığı şüphelidir, fakat Merleau-Ponty felsefesinde dünya oradadır; yaşadığım, algıladığım, tüm çıkarımlarımdan önce orada olmalıdır. Merleau-Ponty, “Nesnelerle ilişkimiz mesafeli değildir, her nesne vücudumuza ve yaşamımıza seslenir, ...insan, şeylere yatırım yapar, şeyler insana,”(Merleau-Ponty, Algılanan Dünya, 2014: 31) sözleriyle kartezyen düalizmin mümkün olmadığını vurgular.

Hem Fenomenoloji geleneği açısından hem de Merleau-Ponty'nin tezleri açısından oldukça önemli etkileri olan bir başka filozof ise Hegel'dir. Hegel'in felsefesi sayesinde insan yalnız bilen varlık olmaktan çıkıp varoluşsal da bir boyut kazanmıştır. Merleau-Ponty'ye göre Hegel hem rasyonaliteyi hem irrasyonaliteyi akla dahil etmesiyle felsefe tarihinin seyrini değiştiren bir adım atmıştır. İrrasyonalite, insanın akılsal olmayan yanını akla getirmektedir ve bu yön özellikle sanatsal etkinlikte açıkça ortaya çıkar. “Sanat, kendi alanının evrenselliği içerisinde “duyusal form” ile “ide” arasındaki ilişkiyi ortaya koyma olgusu olarak karşımıza çıkar. Hegel yapıtının hemen her yerinde sanat fenomeninin ne denli karmaşık ve ince bir anlam taşıdığını göstermeye çalışır. O, sanat alanındaki fenomenolojik yapıların çeşitliliği ve çokluğuyla sanat yapıtının kendisini görünür kıldığını ve ancak onlar sayesinde tinsel dünyanın çok çeşitli öğeleriyle bağlantı kurduğunu söyler. Yani, fenomenolojik öğeler, sanat yapıtları için birer araçtan başka bir şey değildirler.” (Bozkurt, 2011:158). Dolayısıyla daha sonra Merleau-Ponty'nin sanat düşüncesinde karşılaşacağımıza oldukça benzer şekilde, “Sanat, Tinin görünüşler, duyular alanında somutluk kazanmasıdır.” (Bozkurt, 2011:158). Bunun yanı sıra Hegel'in Merleau-Ponty'ye esin kaynağı olduğu bir başka nokta da Hegel'deki bilincin kendisini farkına varmasında dünyayla ilişkisinin oynadığı roldür.

Fransız düşünce geleneği içerisinde Merleau-Ponty üzerine yoğun etkileri bilinen önemli düşünür ise Henri Bergson (1859-1941)'dur. Bergson felsefesinde ayırt edici tezlerin başında “hayat hamlesi” gelmektedir; insandaki canlılık burada kendini gösterir. Aşkın, transandantal bir tavrı söz konusu olmamakla birlikte içeriden bakan ve şuuru zemin olarak alan bir yaklaşımı benimsemiştir. Çünkü hayat hamlesi, içgüdü ve zekâda kendisine yer bulur. İçgüdü ve zekâ sahibi insan hayat hamlesinin en doygun halini yaşar. Bu doygunluk yaratıcılıktır. Hayat hamlesi bir yaratma hamlesidir, bir öne atılım, bir ortaya çıkıştır. Sezgi ise insanın bu iç hallerini kavrayıştır. “Sezgiyi kavradığımız alan kendi kişiliğimizdir.”(Gündoğan, 2013: 89). Zekâ ve içgüdü'nün birleşmesiyle sezgi gerçekleşir. Süre, gerçekliği dokuyan kumaştır ve biricik gerçekliktir. Süre, doğrudan geçmişimiz ile doğrudan geleceğimizi belirleyen bir şeydir, bu ikisi arasındaki köprü ise bilinçtir.

“Bergson, insanın iç halleriyle ilgilenir.”(Gündoğan, 2013: 8). Bergson'un Canlılık fikrinden etkilenen Merleau-Ponty için Felsefe, yaşamın canlı yanına değmelidir; Merleau-Ponty de insanın iç hallerini Bergson kadar önemser. Bergson, hayatın durağan olmadığını kabul etmekle birlikte yaşamı özgür bir eylem olarak değerlendirmekte ve onu “bir sanat eseri” olarak görmektedir. Bergson'daki oluş ve değişim kavramları, felsefenin aynı zamanda değişimi de ele aldığını göstermektedir. Yani Bergson felsefesinin yöneldiği hakikât alanı, hayatın kendisidir, felsefesi aşkın bir felsefe olmamakla birlikte hayatın içindedir. Merleau-Ponty felsefesi de Bergson çizgisinde bir duruş sergilemekte; hayatın içinden konuşmaktadır. Kavramlar ve simgeler hayatımızın yerine geçemez. Kavramlar ve simgeleri aşmanın elzemliğine vurgu yapan Bergson, asıl gerçekliği sürede bulur, sezgide ifade eder. “Sanatın realitenin daha dolaysız bir görünüşü olduğu muhakkaktır.” (Bergson, 2014 :100). Hakikate ulaşmanın bir yolu olarak sanat, gerçeğin doğrudan doğruya görünüşüdür. Yaratıcı sanat, realiteyi yansıtır ve insanın hakikatin içerisine nüfuz etmesini sağlar. “Sanatın yegane amacı, pratik bakımdan faydalı sembolleri, uzlaşım ve toplumsal kabul görmüş genellikleri, kısacası gerçekliği bizden gizleyen her şeyi silip süpürerek bizi gerçeklikle yüz yüze getirip bırakmaktır.” (Bergson, 2014: 100).

Olguların genelleştirilmesi ile değil, bütünleştirici deneyim ile ilgilenen Bergson'a göre, metafiziğin ve felsefenin hareket noktası insanın kendi kişiliğidir. Felsefe, birinin kendini bir sezgi çabasıyla nesnenin içine yerleştirmesinden ibarettir. “Bir bütün olarak değerlendirdiğimizde Bergson'un felsefesi, bir düalizm olarak karşımıza çıkar: Madde-hayat, içgüdü-zekâ, mekân-zaman, ruh-beden, statik toplum-dinamik toplum, insani ahlâk-toplumsal ödev ahlâkı gibi ikilikler içerisinde en orijinal ve merkezi olan kavramlar, içgüdü-

zekâ ikiliğinden ortaya çıkan sezgi kavramı ile mekân-zaman ikiliğinden ortaya çıkan süre kavramlarıdır. Bundan ötürü “Bergson felsefesi süre ve sezgi felsefesidir.” (Gündoğan, 2013: 51-52). Hayatta hep bir çatışmanın mevcut olduğundan söz eden Bergson, canlılık’ın hürriyet ve cansızlığın ise bir zorunluluk olduğu kanısındadır. Canlılığın ortaya çıkması hayat hamlesi aracılığıyla gerçekleşirken hayat hamlesi bir yaratmadır. Bu yaratma nüvelerini düşüncede bulur. Mutlak olana doğrudan ulaşmanın yolu sezgidir. Sezgi, içinde barındırdığı yaratma ile birlikte konuya odaklanmak, onu dolaysızca kavramak, içten bilmektir. Bergson’un sezgisi, “kendinde tek olan, buna bağlı olarak da dile getirilemez şeyle bir olmak için kendimizi o şeyin içine yerleştirmemizi sağlayan bir tür anlıksal duyumdışlıktır.” (Gündoğan, 2013: 8). Merleau-Ponty, Bergson’un doğrudan deneyimlemeyi öne çıkaran düşüncelerinden çokça etkilenir, “zamanı ölçmeye değil, zamanı görmeye çalışan bilinç” şeklindeki ifadeleri onun düşüncesini anlamak açısından da oldukça önemlidir.

Merleau-Ponty felsefesinin en önemli öncüllerinin başında Husserl gelir. Husserl fenomenolojisi, özlere ulaşmaya çalışarak bütün disiplinlerin zeminini oluşturur. Redüksiyon fenomenolojinin belkemiği olmakla birlikte saf görüye verili olmayan her şeyi dışlamıştır. Redüksiyon, aşkın olanı dışarıda bırakarak özlere ulaşır. Merleau-Ponty, felsefesinin bazı kavramlarını Husserl’den alır; örneğin, “doğal tavır” ve “yönelimsellik”. Doğal tavır, verili dış dünya varsayımı anlamını taşımaktadır. Merleau-Ponty’e göre yönelimsellik salt bilincin yönelimi olmaktan çok, onunla bir arada bulunan bedenın yönelimidir.

Merleau-Ponty’de Özne, dünyayı bedeni aracılığıyla bir bütünsellik olarak deneyimler. “Husserl’in yaptığı en başından itibaren saf mantığın ve bilgi kuramının yeniden temellendirilmesidir.” (Husserl, 2012: xiv). Husserl felsefesi ve Merleau-Ponty felsefesi arasında büyük farklar olmakla birlikte paralel olduğu nokta tam da burasıdır. Hem Husserl hem Merleau-Ponty en saf, en yalın, en naif olana farklı şekillerde ulaşmaya teşebbüs etmişlerdir. Husserl, şimdiye kadarki felsefelerde eksik gördüğü “sessiz deneyimi kendi hususi anlamının saf ifadesine taşıma” (Husserl, 1992) hedefiyle fenomenolojiyi kurmuştur. Bu düşünce Merleau-Ponty’e göre geç dönem Husserl felsefesinin temel meselesi olduğu kadar felsefenin de en önemli amacıdır.

Bu amaç ve diğer pek çok fenomenolojik niyetin temeli ise yönelimseliktir. Husserl'e göre bilinç apaçıklığa ulaşmaya çalışır, daima bir şeyin bilinci olmakla birlikte apaçıklığa yönelmiştir. Bu yönelimsel bilinç, deneyimleneni görüsel olarak ele geçirmeye çalışır.

Husserl'de yönelimsellik, bilincin temel özelliğidir, tecrübe edilene anlam verme etkinliğinin de en önemli unsurlarından biridir. “Fenomenolojinin ödevi tüm yapısal bağlantıları içinde yaşam dünyasını oluşturan varlıkların genel öz öğretisi olarak bir yaşam dünyası ontolojisi geliştirmektir.Yaşam dünyası her zaman uzam ve zaman içindeki dünya, nedensel bağlantıları içindeki maddi şeyler dünyasıdır.” (Husserl, 2012, xxv). Buna göre fenomenoloji, bilinçle erişilebilir, görülebilir nesnel bilimdir. Şeyler, yaşantıda kurulurlar, bu bilgide açığa çıkan şeylerle varlık arasındaki ilişkiyi araştırmak, fenomenolojinin işidir. *Phainomenon* kelimesinin çift anlamlılığında olduğu gibi fenomenoloji de hem göreni hem görüneni gözetir. Gözetirken, parçalar, böler, saf görmeyle ele alır ama kuramsallaştırmaz. Saf görmeyle verilmeyeni dışlar. “Algıda algılanan şey, dolaysız olarak verilmiş olmalıdır. Şey, benim onu algılayan gözlerimin önünde durmaktadır; onu görüyorum ve kavriyorum. Algı, yalnızca benim yaşantımdır yani algılayan öznenin yaşantısıdır.”(Husserl, 2012: 16).

Merleau-Ponty, Husserl'in eidetik yaklaşımını da büyük ölçüde kullanmaya çalışır. Bu yöntemin özelliği kaba deneyin olgularını bir yana koyup özü ortaya koymaktır. Merleau-Ponty'nin verdiği örnek: “Benim kırmızı duyumum duyulan belli bir kırmızının belirmesi olarak fark edilmiştir; bu belli kırmızı, kırmızı bir yüzeyin belirmesi olarak, bu kırmızı yüzey, kırmızı bir kartonun belirmesi olarak ve nihayet bu kırmızı karton ise, kırmızı bir şeyin, örneğin şu kitabın belirmesi veya profili olarak fark edilmiştir.” (Merleau-Ponty, 2016: 15).

Etkilendiği bir diğer filozof olan Heidegger'in bakış açısı ile “dünyayı, fenomenolojik olarak tasvir etmek, dünya içinde mevcut varolanın varlığını serimlemek ve onu kavramsal-kategoriyal olarak sabitlemek”tir (Heidegger, 2011:65). Heidegger'in bu bakış açısı da yine Merleau-Ponty felsefesinde önemli yer tutar. Heidegger'de dünya ontik bir kavramdır ve üzerinde durduğu konu da içinde var olduğumuz ortak bir dünyanın nasıl mümkün olabileceğidir. Heidegger'in felsefesinin omurgasını oluşturan Dasein kavramı, dünyada olmaklığı ve mekânsallığı yönünden Merleau-Ponty'yi derinden etkilemiştir. Dasein orada olan, dünyada olan ve dünyasallık üzerinden kendini temellendirir. Dasein

kavramsallaştırmasında bedensellik çok yoğun olarak işlenmiyor olmakla birlikte, temelde Merleau-Ponty felsefesinin bir bütün olarak -tıpkı Sartre felsefesinde olduğu üzere- en çok Heidegger düşüncesinden beslendiği açıkça görünür.

Merleau-Ponty'yi etkileyen filozoflardan son olarak Sartre'a değinmek gerekecektir. Merleau-Ponty uzun süre dostluk kurduğu Sartre ile birlikte bir dönem Varoluşçu olarak nitelendirilmiştir. Sartre'ın *Fenomenolojik Ontoloji Denemesi*, hem varlık-için-varlığın hem de bedeninin dünyada oluşunu derinlemesine inceler. Merleau-Ponty bilinçlerin ortaklaştığı bir dünya düşünür. Çıkış noktası Sartre'ın başkasını şeyleştirilen ve cehennem olarak gören yaklaşımından öncelikle bilinçlerin ortaklaşmasına yaptığı vurguyla ayrılır. O şöyle der: "...doğrudan doğruya dünyada varlıklar olduğumuzdan ve doğrular dizgesi olarak bu dünya tanımında tek olduğundan ben hiçbir biçimde 'öbür' bilinçten ayırt edilemem." (Merleau-Ponty, 2017: 14). Onun örneğine göre Pierre ve Paul aslında aynı dünyayı paylaşırlarken bilinçlerinde ortak bir birlik vardır. Hepimiz bir ve ortak dünyanın birliği içinde yer alıyoruz (Merleau-Ponty, 2017: 15).

1.2. Merleau-Ponty Fenomenolojisi

Fenomenoloji, 20.yy felsefesinde ve kuramsal tartışmalarında belirleyici bir konuma sahiptir. Husserlci fenomenoloji, felsefede yeni bir başlangıç yapma hedefiyle yola çıkmıştır. Bu bağlamda fenomenoloji bir yöntem olarak karşımıza çıkar. Fenomeni yani dolaysız olarak verili olanı, ayan olanı, betimleme yöntemidir. Tek tek şeylere bakar, "öz"lerin ele alınmasıdır. Bir "öz" araştırması değil, "öz"leri gören algının dolayısıyla bilincin soruşturulmasıdır. Gerçeklik, bir bilinç tarafından bilinen gerçekliktir.

Merleau-Ponty'nin fenomenolojiyle karşılaşması, Husserl'in Sorbonne'da verdiği dersleri takip etmesiyle başlar. Merleau-Ponty, Husserl Fenomenolojisini felsefesine yol haritası olarak kabul etmekle birlikte bazı düşüncelerinde Husserl'in çizgisinden ayrıldığı ve bazı kavramları yeniden değerlendirerek fenomenolojiye yeni açılımlar getirdiği de görülür. Husserl'in "şeylerin kendisine dönme" girişimi Merleau-Ponty'de bir adım daha ileri giderek bilgi öncesi dünyaya geri dönmek yani algıya, algının doğum anına dönme olarak kendisini gösterir. Husserl'in hesaba katmadığı algı mefhumu Merleau-Ponty için merkezi konumda yer alır. Husserl'ci yaklaşıma vurgu yapan Merleau-Ponty, doğal tavır'a ulaşmak için askıya almanın önemine de vurgu yapar. Husserl'in doğal tavır olarak nitelediği ve Ponty'nin dünyayla doğal temas olarak gördüğü, o ilk ana ulaşmak fenomenolojinin en

temel amacıdır. Husserl fenomenolojisinin amacı, bütün bilimlere kaynaklık edecek, özlere ulaşabilecek sağın bir bilim olmakken; Merleau-Ponty için fenomenoloji dünyayı betimlemek, dünyayı görmeyi yeniden öğrenmek girişimidir; “Şeylerin kendisine dönmek bu bilgi öncesi dünyaya dönmektir.... –tıpkı bir ormanın, bir çayırın, veya bir ırmağın ne olduğunu öncelikle bize öğreten manzara karşısında coğrafyanın kaldığı durum gibi-..” (Şan, 2015: 202).

Husserl'deki fenomenolojik yöntem aracılığıyla bildiklerimizi ve gerçekliği dışarıda bırakarak bilginin kendisini anlamaya çalışırız. Bu yöntemde “askıya alma” ve “fenomenolojik indirgeme” kategorileri söz konusudur. Bu şekilde paranteze alarak bilimsel bilgiyi ve çıkarımları dışarıda bırakmış oluruz. Oysa Merleau-Ponty açısından “Fenomenoloji özleri varoluşa yerleştiren bir felsefedir.” (Merleau-Ponty, 1994: 9) yaklaşımı ile fenomenoloji, insanı ve dünyayı olgusalıklarıyla; yani duyusallığıyla, dünyasallığıyla düşünür. Fenomenoloji, dünyanın görülmesidir. Husserl'in kesin bir bilim olma yolunda bir adım olarak gördüğü bu yaklaşıma karşın, Merleau-Ponty'de kesinlik bir kenara bırakılır, “görme” ve “görülme” bir serüvene dönüşür, sürer, bitmez, tamamlanmaz, betimlenir. Fenomenoloji, analiz yapmaz, şeye bakar, onu yalnızca saptar. Merleau-Ponty fenomenolojisinde amaç, bahsi geçen tanımlamadan uzaklaşarak dünyayı betimlemeye çalışmaktır. Böylece kültürden arınmış, saf algıya, algının doğuş anına ulaşılabilir. Görünür olan ve görünmez olan algının ilksel halinde iç içe geçmiş, adeta birbirini kapsayan bir haldedir. Ses ve sessizlik, anlam ve anlamsız algının ilk anında gizlenmiştir. Algı, dolaysız olana geri dönmek ister. Bütün algılama ediminin kaynağı bedendir, algının imkânı olan beden dünyayla temasın da kaynağıdır. Bu bağlamda Merleau-Ponty için yönelimsellik, bedenin yönelimselliğidir. Yönelimsellik başkası söz konusu olduğunda da devreye girer. Başkasıyla ilişki içinde olmak bedensel bir ilişki içinde olmak demektir. Nasıl ki doğaya yöneliriz aynı şekilde başkasına da yöneliriz. Böyle yönelimsel bir felsefe düalizmi ortadan kaldırır. İki zıt kutup gibi görünen uçları bir araya getirir. Merleau-Ponty felsefesi bir ayrılık felsefesi değil, birliktelik felsefesidir. İlişkisel bir ontolojidir (Direk, 2016: İTÜ Radyosu).

Merleau-Ponty'nin felsefi duruşu, geleneksel batı bilim anlayışına bir karşı çıkıştır. Merleau-Ponty'nin yaklaşımı betimlemeyi ön planda tutmaktadır, bilimsel analizi değil.

Merleau-Ponty, aslolanın açıklamak değil, betimlemekle ortaya çıkacağını öne sürer. Ardından betimlemeye ulaşmak için zemini algının oluşturduğunu ifade eder. “Algı alanım,

her zaman, yansımalarla, çatırtılarla ve kayıp giden dokunsal izlenimlerle doludur.” (Merleau-Ponty, 2015: 204). Algı, bütün edimlerin birbirine bağlandığı temeldir. Dünya şüphe götürmez şekilde burada olandır, felsefe tarihinde dünyanın varlığından ya da dünyayı algılayışımızdan şüphe eden görüşlerin aksine Merleau-Ponty dünyanın oradallığına ve şüphe götürmezliğine güvenmektedir. Algının zemini olan beden de buradadır yani, Bedensel olarak görünür durumdayızdır. Her şeyden önce dünyaya fiili olarak bağlıyızdır. Varoluşumuz dünyada olmaklığımıza dahildir. Özümüzü varoluşa yerleşik buluruz.

Kant, dünyayı, özneye içkin kılarken, Husserl onu eleştirerek dünyayı özneye açar. Husserl’in öznesi dünya karşısında şaşırır, özneyi dünyaya yönelik bir aşkınlık olarak düşünür. Merleau-Ponty ise bilincin dile getirilme öncesi yaşamından yani dilsiz deneyimden bahseder. Şeylerin ve sözcüklerin anlamı, kökensel dilin sessizliğinde yatar.

Dünyanın özünü aramak, olduğu gibi olanı aramaktır. Şeyleri başka şeylere öyle bağlamışlar ki şeyler kendi olmaktan çıkmıştır. Dünyayı algılıyorum, artık amaç dünya algısını betimlemektir, bu algıladığımız dünyadır. Algı, doğruya giriş yoludur. Şeyleri ele alırken öncelikli olarak baktığım algıdır, onları algıladıktan sonra onlar hakkında çıkarım yaparım. Hakikatin içinde bulunuyoruz, apaçıklık da bu hakikatin deneyimidir.

Özü, bilincin içinde arayan bir yaklaşım aynı zamanda dünyanın özünü aramak anlamına gelecektir ki, her türlü temalaştırmadan önce dünyanın ne olduğunu aramak diğer bir deyişle, özü algıda aramaktır. Dünyanın deneyimine apaçıklık sayesinde ulaşırım. Bu apaçıklık algının apaçıklığıdır. “Dünya, düşündüğüm şey değil, yaşadığım şeydir.”(Merleau-Ponty, 2016: 22). “Dünya, temsil ettiğimiz şeyin ta kendisidir” (Merleau-Ponty, 2016: 15). Kantçı yaklaşıma göre çoktan olmuş bitmiş ya da zaten oradadır, oysa yönelimsellik yüklem öncesi dünyaya giden yoldur. Yönelimsellik, bize varolanı anlamada yol açar.

Bir öğretiyi, ortada görünen içeriğiyle mi yoksa yazarın psikolojisi ve yaşamındaki olaylar dolayısıyla mı kavramak gerekir? Fenomenoloji’yi olduğu gibi mi ele almak gerekir yoksa fenomenolojik yöntem çevresindeki durumlar da ele alınmalı mı? Elbette Merleau-Ponty’ye göre hepsi dahildir, dahil olmalıdır.

Bir nesneye bakışım, ona ufku içindeki bakıştır, yani etrafındaki nesnelere, arka planı, üstünde bulunduğu zemin vs. o nesneye bakışıma etki eder. Hem bulunduğum açıdan bakışım hem de nesnenin göremediğim açıdan konumu o nesneye dahildir. Nesnenin bir

ufku vardır. Bir nesneyi salt olarak görmek, saltık nesneye bakmak söz konusu değildir, çünkü nesnelere salt halleriyle bulunmaz. Etraflarındaki nesnelere, onları taşıyan bir zemin ve aralarında bulunan boşluklarla birlikte bulunurlar; bir ufukları vardır. Etrafindakileri askıya alarak ancak o nesne bize kendisini açar. Görüşümüz bize nesnenin tamamını vermez. Verdiği yalnızca nesnenin bir yönüdür. “Algılanan şeyler, kendilerinden bir takım kesitler sunar.” (Merleau-Ponty, 2017: 23).

“Felsefe, önceden varolan bir doğrunun yansıması değil, tıpkı sanatta olduğu gibi bir doğrunun gerçekleşmesidir.” (Şan, 2015, 218). Dünyayı, tanımlamak ya da çözümlenmek söz konusu olamaz, o çözümlerin berisinde kalır. Felsefe, dünyayı görmeyi yeniden öğrenirken onu tanımlamak amacı gütmeyiz. Fenomenoloji tamamlanmamıştır, hep başlangıca döner, dünyanın ve aklın gizemini ortaya çıkarma görevini üstlenmiş; bir öğreti veya bir sistem olmadan önce bir harekettir. Dünyanın doğmaktayken ki ânını yakalamaya çalışmasıyla öncellerinden farklı bir yaklaşım ortaya koyar.

Merleau-Ponty'nin felsefesi kişisel ve öznel bir felsefedir, bununla kastedilen felsefede ve bilimde öznelliğe yer açmak istemesidir. Bilimin ve felsefenin bildik kalıplarını ve katılığını bertaraf etmek isteyen Merleau-Ponty, Gestalt psikolojisinden fazlasıyla etkilenmiştir. Çünkü Psikoloji'nin o güne dek ortaya koyduğu yaklaşımları yetersiz bulur, bunun sebebiyse önceki yaklaşımların bellek, bilgi ve yargı konusunda aynı koşullarda hep aynı sonuçları alması, oysa Gestalt'ın daha spontane bir organizasyon olarak algıyı bir nesnelere bütününe algısı olarak ele almasıdır. Gestalt, duyumsanır verinin bir zemin üstündeki figür olduğunu söyler. Böylece algısal fenomenin tanımı ortaya çıkar. Bu zemin olmadan o fenomene algı denemez. Merleau-Ponty felsefesi bir algı felsefesidir. Felsefeye, bedeni yerleştirmesiyle beden merkezci bir yapı kurmaya çalışmıştır. Beden ve dünya temasının algı aracılığıyla gerçekleştiğini betimleme girişimindedir. Bu girişimle Merleau-Ponty'nin Husserl'in görüşlerine katılmadığı noktalar ortaya çıkar; bu minvalde Husserl'in kavramlarını yeniden yorumlar, yeniden değerlendirmeye alır. Özellikle belirtmek gerekirse; Merleau-Ponty, fenomenolojik indirgeme, yönelimsellik, algı, beden kavramlarını yeniden yorumlayışıyla fenomenolojiyi çok daha ileriye götürmüştür. “Entelektüalizm” ve “Refleksif felsefe” kavramları Husserl'de muğlakken Merleau-Ponty'de netlik kazanmıştır. Merleau-Ponty'nin Algının Fenomenolojisi'ndeki amacı, varlık'ın ilk doğum anına dönerek, dünyayla bedensel temasımızı açığa çıkarmak, ilk temas anının sessizliğine ve görünmezliğine yer açmaktır. İlk temas ulaşabilmek için modern epistemolojinin dayatmış olduğu sıradan düşünme yolunu terk etmek, onu tahrip etmek gerekmektedir. Merleau-

Ponty, Husserl'in bilimin "yaşam dünyası" temelinde doğduğu tezini takip eder. Bilim, algılanan şeyden çıkan sonuçla ilgilenirken, Merleau-Ponty algılamayla ilgilenir. Ponty'de bilim, algılanan şeylerin inşa sürecinin bir devamıdır (Direk, 2017). Algı, her türlü kavramsallaştırmadan önce vardır. Merleau-Ponty felsefesinin en önemli sorularından biri "algı", "algılanan dünya" sorusudur (Direk, 2016). "Algının dünyası yani bize duyularımızla, gündelik yaşamdaki tutumumuzla açılan dünya, en iyi bildiğimiz dünya gibi geliyor. Ona erişmek için araçlara gerek yok çünkü. Bu dünyaya girmek için gözlerimizi açıp kendimizi yaşamaya bırakmak yeterli gibi. İşin aslı öyle değil ama. Algının dünyasını açıklığa kavuşturmanın ne kadar çok zaman, çaba ve kültür istediği, içinde yaşamamıza karşın unutmaya eğilimli olduğumuz bu dünyayı modern sanatla düşünmenin bize nasıl yeniden keşfettirdiği gözümüzden kaçıyor." (Merleau-Ponty, 2014: 11).

Algı, beni dünyaya açar. Algının dünyası bize verilir, algılanan nesnelere vardır, fakat algı bu nesnelere değildir. Nesnelere ulaşmaya çalışmamdaki "nasıl" bizi algıya götürmektedir. Dolayısıyla bütün ilineklere arınarak algıya yönelmek bizi dünyayla ilksel temasa götürecektir. Bir masayı sözlükteki gibi tanımlarsak örneğin, oymalarından, renginden bahsederek neredeyse özüne ulaşmış oluruz fakat bu onu algılamak değil tanımlamaktır (Merleau-Ponty, 2014: 60). Bu tanımlama bizi ilksel temasa götürmez. İlinekler ve kültürün bizde bıraktıkları algımızı şekillendirir hatta katılaştırır. Dolayısıyla saf algıya dönmek, önyargılarımızdan arınmamızı gerektirir.

"Dünya, vardır." (Merleau-Ponty, 1994: 47). Merleau-Ponty'nin vurgulamaya giriştiği tam da dünyayla aramızda bedensel temasın olduğu ve bu temasın algıda ortaya çıkışı, algının önceliğidir. Dünyaya dair bilinen her şey, bilimsel altyapı olmasa bile deneyimlerle bilinmektedir. Coğrafya bilmeye gerek yoktur dağlara, nehirlerle bakabilmek için. Dünyanın deneyimi, bedende açığa çıkar, beden aracılığıyla dünyaya dokunulabilir ve dünyayla ilk temasa ulaşılabilir. "Dünya, anlamlı-dünya'dan başka bir şey değildir." (Merleau-Ponty 1945: 349). "Konuştuğumuz dil bizi aşar.." İfadelerinden de anlaşıldığı üzere Merleau-Ponty'ye göre, tensellik ve dünyada kültürel varlıklar olarak yaşayışımız dünyayı anlamlı kılmamızda etkindir. "Dünya, düşündüğüm şey değil, yaşadığım şeydir. Dünyaya açığımdır." (Şan, 2015 : 213). "Dünyada olduğumuz için anlama mahkumuz" (Şan, 2015: 217).

"Zira bedenimin bilincine dünyadan geçerek vardığım doğruysa, bedenimin, dünyanın merkezinde tüm nesnelere yüzünü döndüğü, farkedilmeyen terim olduğu

doğruysa aynı sebepten dolayı bedenimin dünyanın dayanağı(pivotu) olduğu da doğrudur.” (Merleau-Ponty, 2016: 127). Ne özne tam olarak dünyadır, ne de nesne..

“Algısal şey her zaman diğer şeylerin arasındadır, her zaman bir alana aittir.”(Şan, 2015: 41). Şey her zaman diğer şeylerle birlikte, bir ufkun içinde yer alır. Salt şey, algıya gelmez, başka bir biçimde söyleyecek olursak salt şey yoktur, algıda bunun karşılığı da yoktur. Etrafımıza baktığımızda bile bunu görmek mümkün, hiçbir şey tek olarak şeylerden ayrı durmaz, her şey şeyler arasında durur ve algıya öyle görünür.

Şeyler arasında bir ufku olan Nesne, algımız içinde sahip olduğu yerle, bütünlüğünde anamlanır. Algı, nesnenin kendisi demek değildir, algı’da form-madde gibi klasik bir ayırım da söz konusu değildir, özneyi de aynı katılığa diğer bir deyişle maddeyi yorumlayan olarak düşünemeyiz. Algı da özne de bunlardan çok daha fazlasıdır. Her algı, belirli bir ufka ve dünyada yer aldığı bir anlama sahiptir (Merleau-Ponty, 2014: 43). Bu ufuk içinde olma durumu Gestalt psikolojisinde de ele alınır. Gestalt Psikolojisi, Merleau-Ponty’nin etkilendiği, kendi felsefesine de dahil ettiği bir yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre insan zihni şeyleri tek tek algılamaz, algılananlar hep aynı sonucu vermez. Gestalt psikolojisi, algıyı bütünselliğiyle ele almayı tercih eder.

Her bilinç algısal bilinçtir. Bu demektir ki, bilinçten söz edebilmek için onun algısından söz edebiliyor olmak gereklidir. Başka bir deyişle, algılamayan bilinç söz konusu olamaz. İçkinlik ya da aşkınlık olmaktan uzak bir algı tanımından söz etmek yerinde olacaktır. Algıda bir karşılaşma ve bir araya gelme gözlemlenmektedir. Özne ile Nesne arasında gerçekleşen bu karşılaşmaya zemin oluşturan algı, aynı zamanda dünya ile karşılaşma halidir. Ve dünyayı anlamak için yapılması gereken betimleme, algı üzerine kurulmuştur. “Algı, bütün aktarın kendisinden çıktığı temeldir.” (Merleau-Ponty, 2014: 44). Merleau-Ponty hem iç hem de dış yapıları bir araya getirerek algıyı aydınlatmaya çalışır. Böylece hem realizmden hem idealizmden uzak durmuş olur. Duyumsayan ile duyumsanan arasında “kaplama ve birbirinin sınırını aşma vardır, öyle ki şeylerin bizden ve aynı şekilde bizlerin de şeylerden geçtiğini söylemek gerekir.” (Merleau-Ponty,1979: 165). Duyumsanır deneyim bir açılma, bir kaynaşma hali olmakla birlikte algı, duyumsayan ile duyumsanan arasında duran deneyimin zeminini oluşturur. Algı, deneyimin ilk katmanıdır. Fenomenal beden, beden-öznedir. Merleau-Ponty, tarih boyunca yapılmış tüm ayrımları bir araya getirmeye çalışır. Böylelikle ortaya kesişme(chiasm) kavramı çıkmaktadır. Bu bölünmezlik ile parçalanmanın bütünlüğü, teni tanımlayan tersine çevrilebilirliktir (Merleau-Ponty,1979: 189).

Merleau-Ponty’de algı, dünya olmaklığı temsil eder. Dünyayla girdiği ilişkiye bakarak ancak algıyı anlamak mümkün olabilir. Bu dünyayla ilişki halinde olma durumunu da beden yoluyla gerçekleştirebiliriz. Algı şeylere yönelir. Onlara açılır. Özneye nesne arasında kurulan basit bir ilişki değildir algı, varlığın anlamına bizi yönelten, bizi şeylerle doğrudan tanıştırandır. Kendimizi fenomenolojik yöntemle algıya bırakırsak ancak ilksel bu algıya ulaşabiliriz. Algı duyumdan önce gelir. Merleau-Ponty’nin algıya yer açan bu fenomenolojik yaklaşımı yeni bir varlık alanına açılmayı beraberinde getirir. Yeniden düşünülen algı, yeni bir ufuk açar. Zihinlere kazınmış her dereceden ikiliğe meydan okuyan yeni bir anlayış, algıyla ve onun sağlayıcısı olan bedenle şekillenir. İnkâr edilemez biçimde bir bedenle çevriliyimdir.

Duyumlayan beden aracılığıyla algı, entelektüel bir işlem olabiliyor. Önce nehri, kayayı, dağları görürüz, sonra coğrafyayı öğreniriz. Descartes ve Kant’ın ayrımını yapmış olduğu özne ve bilinç onların felsefelerinde kurulan, inşa edilen bir yapı iken, Merleau-Ponty bu yaklaşımı reddederek dünyayı algılamayı ve betimlemeyi öne sürer. Betimlemeye giden yolda karşımıza algı çıkar. Algı, üzerinde bütün edimlerin birbirine bağlandığı ve onlar tarafından varsayılan temeldir (Merleau-Ponty, 1994).

Fenomenoloji, özleri arayan bir girişim olarak, aşırı nesnellik ile aşırı öznelliği bir araya getirir. Bu nedenledir ki, Merleau-Ponty için bir ayrılık felsefesi değil, bir bütünlük felsefesi ortaya koyduğu söylenir. Refleksiyonun amacı, Merleau-Ponty’ye göre, bilimsel bir yaklaşımla Varlığa ulaşmak değil, anlamın kaynağını, akılsallığın zeminini keşfetmek olmalıdır. Fenomenolojik dünya, önceden biçimlenmiş bir varlığın açıklaması değil, temellendirilmesidir. Felsefe, önceden varolan bir doğrunun yansıması değil, bir doğrunun gerçekleşmesidir (Merleau-Ponty, 2015). Bu felsefenin öncelikli hedefi dünyayı görmeyi yeniden öğrenmektir. Gestalt psikolojisi yoluyla, yani Gestalt yaklaşımlarını fenomenolojiye dahil eder. Bildiğimiz fenomenoloji Descartes’ın açmış olduğu “Özne-Nesne” ayrımını, bu ikisi arasındaki uçurumu kapatmak. “Fenomenoloji, varlığın, imkânını önceden verili kabul etmek yerine, onun bilince belirmesini inceler.” (Merleau-Ponty, 2016:103). Refleksif felsefelerin yanılığısı, varlığımızı bilgimize indirgeyebileceğimize inanmaktı (Merleau-Ponty, 2017:105). Algı, entelektüel bir işlem değildir, naiftir, bilgi öncesi, kültür öncesi, katılaşmamış dünyaya bir seyirdir. Madde ise entelektüel olarak karşımıza çıkar. Form, algı içinde ayırt edilemez. Form, duyuşal bilginin kendisinde mevcuttur. Form, Kantçı anlamda dünyayı olanaklı kılmaz. Dünyanın imkânı değil, tezahürünün kendisidir. İçin dışta projeksiyonu değil, dışın ve için özdeşliğidir. Form,

kendinde şey değildir. Bir bilinç için varolma varlık alanına aittir. “Organizma, onu tanıyan bir bilinç için, anlamlı bir bütündür.” (Merleau-Ponty, 1942: 215). Algının fenomenolojisi, indirgmeden söz etmez. Husserl indirgemesi yanlış anlaşılmıştır. “İndirgemenin en belirgin öğretisi, eksiksiz bir indirgemenin imkânsızlığıdır” (Merleau-Ponty, 2017: 18).

“Fenomenolojinin imkânsızlığı da fenomenolojinin fiili bir sonucudur.” (Şan, 2015: 44) Fenomenoloji, Merleau-Ponty’ye göre tamamlanması mümkün olmayan bir proje, bir idealdir. Bu ideal, Platonik bir ideal olmaktan çok uzak elle tutulur gözle görülür bir kavrama biçimini temsil eder. İndirgemenin tamamlanamaması da bu yüzdendir. “İndirgemenin tamamlanmamışlığı indirgemeye bir engel değil bizzat indirgemenin kendisidir!” (Merleau-Ponty, 1964).

Algı, öznel, kişisel duyumdur. Merleau-Ponty’nin amacı, dünyayı nesneleştirmeden, teorilerde boğulmadan algıyı eksistanyal biçimde ortaya koymaktır. Eksistanyal yaklaşım, dünya ile felsefe arasında bağ kurmak ister; mevcut bütün perspektiflerin algı yoluyla bize görünür olmasını sağlar. Bu dünyayı deneyimlemektir. Dünya deneyimi kesin, kat’i bir deneyim olmamakla birlikte görünmeyeni ve muğlak olanı karşımıza çıkarır. Muğlaklık, betimseldir ve ilişkiseldir. Çünkü, “Kişisel varoluş gelgitlidir” (Şan, 2015: 244).

İnsan davranışı sadece doğaya ya da kültüre indirgenemez. “Kendi bedenimin deneyimi bana kendisini varoluşun muğlaklığıyla ifşa eder.” (Merleau-Ponty, 2017: 98) Örneğin; Sol elim sağ elime dokunurken sağ elim de diğerine dokunursa iki elim de birbiri için dokunulur hale gelmekle bir nesne haline gelir. Dokunan ve dokunulan olarak hem özne hem nesneyimdir. Yani bedende nesne ve özne olmaklık iç içe geçmiştir. Bu da bedenin iç içe geçen muğlak yapısına işaret eder. Bedenim hem öznedir hem nesnedir ve bu haliyle muğlaktır. Hem sola dokunan elin sağa dokunması hem sağa dokunanın sola dokunması özne-nesne gidiş gelişini sürekli hale getirmektedir (Direk, 2017).

2. BÖLÜM

2. BEDENSELLİK

2.1. Merleau-Ponty Fenomenolojisinde “Beden”

Felsefe tarihi boyunca beden kavramı farklı şekillerde ele alınmıştır; empirist yaklaşım bedeni bilgi temelli, öznenin deneyimlerinin parçası olarak, rasyonalist yaklaşım ise öznenin akılsallığının bir parçası olarak ele almıştır. Aynı zamanda bu iki uç yaklaşıma alternatif sunabilecek Spinoza, Nietzsche gibi filozoflara da rastlamak mümkündür. Merleau-Ponty ise kavramı daha varoluşçu bir yoldan hareketle ve bütün dünyasallığımızın zemini olarak inceler.

Antik Yunan felsefesinden bu yana beden'in cismi olduğu, nesnelere arasında bir nesne olduğu düşünüle gelmiştir. Beden maddi yan olarak, dolayısıyla hep biyolojik yönünde vurgulanarak ötelenmiş, felsefeden, düşünüm dünyasından uzak tutulmuştur. Merleau-Ponty bu yaklaşımı bertaraf etmek isteyen bir girişimle bedeni yeniden ele alır. “Görünür ve devingen olarak bedenim şeylerdendir.... Dünyanın dokusunda tutulmuştur. Şeyleri kendi etrafında çember olarak tutar. Şeyler kendisinin bir eki, bir uzantısıdır, onun tenine geçmişlerdir, onun bütüncül tanımına dahildirler ve dünya bedeninin kumaşından yapılmıştır.” (Merleau-Ponty, 2012: 34).

Merleau-Ponty için beden, fenomenolojik bir başlangıçtır. Merleau-Ponty, bu Özne ve Nesne arasındaki uçuruma “Beden”i yerleştirir. “Corps” hem vücut hem beden hem de nesne ve cisimdir. Bu minvalde “beden” tinsellikle cismanilik arasında durmaktadır, ve her ikisinin toplamıdır. Bu boşluğu dolduran daha doğrusu bu boşluğu ortadan kaldıran hatta Özne ve Nesneyi bir anlamda bir ve aynı şeymişçesine ele almamızı mümkün kılan “Beden”dir. Fakat bu empirik bir Beden değil, yani gördüğüm ya da deneyimlediğim rasyonel dünyanın şeyleri değil, algım, bilincim, benliğim, psikolojim, ben ve ben-olmayan bedenim. Bir başka ifadeyle “dünyanın teni”. Dünyanın teni derken, Merleau-Ponty, işin içine bulanıklık ve belirsizliği de dahil etmektedir. Ona göre varlığın anlaşılması için, netlik, açıklık, deneyim yetmez. Bulanıklığı görmek, felsefede bulanıklığa da yer açmak demektir. Örneğin, sesleri duymamızın imkanı sessizlik ile mümkündür. Sessizlik sesin zorunlu zemini olarak karşımıza çıkar. Ve bütün bu deneyimleyen bedeni anlamının aracı elbette algı. Bu ekseninde beden olmaksızın düşünme olanaklı değildir ve buna bağlı olarak Merleau-

Ponty, Descartes'a karşı çıkararak "Algılıyorum, öyleyse varım." demektedir.

Merleau-Ponty fenomenolojinin temel kavramlarından biri olan yönelimselliği de salt bir zihin etkinliği olarak ele almaz. Ona göre, Beden, yönelimseldir. Bedenin yönelimselliği, kültürel bir içerik de taşır. Merleau-Ponty'de yönelimselliğin dünyaya yönelim, şeylere yönelim olarak ele alınışı, beden anlayışını klasik yaklaşımlardan ayırarak yönelimselliği bedenle gerçekleştirir. Bedenle yönelir, algılarla nesnelere ulaşırız. Nesne de bu yönelimin bir sonucu olarak karşısında belirir. Merleau-Ponty, bir böceği ele alarak kesilen bacağının yerine diğerini kullanması olgusundan bahseder. Eksik organın yerini ikame eden diğer organ aynı işlevi görmektedir. Bu içgüdüsel bir olgudur, burada bir bilinçlilikten söz edilemez. Burada bir bilinçten değil elbette bir yönelimden söz edilebilir.

Herhangi bir nesneyi ele aldığımızda gördüğümüz nesnenin yalnızca bir yüzüdür. Oysa nesne birçok perspektiften görülebilir. Tamamını görmek bizim için imkansızdır. Kendimizi bütünsel olarak göremediğimiz gibi nesneyi de bütün açılarından göremeyiz. Gördüklerimiz hiçbir zaman bir bütünselliğin ifadesi değildir. Nesnenin kendisi bu tezahürlerin hiç birisi değildir. Yalnızca biri de değildir. Nesneye bakarız ve bakışımız bir yönden, bir perspektiften gerçekleşir. Bu Merleau-Ponty'de, bakış yani bir nesnenin perspektifinde görebildiğimizi algılamak olarak karşılık bulmaktadır. "Bir nesneyi görmek, onu görsel alanın dışında saptayabilmek, saptayarak cevap vermektir." (Merleau-Ponty, 2012). Fenomenoloji'nin temel yönteminde olduğu gibi, görmek ya da algılamak bir analiz olmayıp bir saptamadır. Nesneyi ufku içinde görmektir. Nesne, biz onun tamamına ulaşmasak da bütünseldir. Aynı zamanda mekânsal ve zamansaldır. Zamana ve mekâna dahil olmasıyla, zamanın ve mekanın içindedir. Örneğin, Merleau-Ponty'nin verdiği örnekteki ev gibi. Evin zemin katlarındaki boruları, çatlakları ya da izleri pencereler gibi görünür olmasa da eve aittir. Evin hatırası, her yerden görünürlüğü, geçmişi, şimdisi, geleceği yani zamansallığı ve etrafındaki ya da içindeki nesnelere ufku hepsi birlikte var olurlar (Merleau-Ponty, 2017: 112). Yani nesnenin konumu, yabancı bir varlığa kapaklanan fiili deneyimimizin sınırını çizer. Bu, deneyimin evin dışına çıkışı (extase) dir.

Bilim bir disiplin olarak nesneye bakarken, öznelliği gözardı ederek mutlaklık ve kesinlik arayışıyla işe koyulur. Merleau-Ponty'nin belirttiği gibi mutlaklık ve kesinlik arayışı nesneyi tam anlamıyla bize sunmaz. Bilimin nesneye atfettiği mutlak konumun imkansızlığını işaret eden Merleau-Ponty, bilime öznelliği dahil etmek ister. Bu bağlamda nesnelere bütünsel bakan Gestalt kuramına yakın durur. Gestalt, duysalın, virtüel olanın,

duyumsal olandan daha fazlasını içermesi anlamını taşır. Tıpkı bütünü parçaların toplamından daha fazla olması gibi..

Beden kavrayışını ortaya koyarken Merleau-Ponty, cismani beden anlayışını, zihni kavrayışa yerleştirmek ister. Beden, ne özne ne de nesne olmaya yatkın değildir. Merleau-Ponty'ye göre beden hem özne hem nesnedir. Beden, özneye nesne arasındaki uçurumu kapatır. Bu ayrım bedende son bulur. Beden, Varoluşun taşıyıcısı olarak dünyayla temas etmemizin nedenidir.

Beden, yalnızca nesneye yalnızca özneye indirgenemez. Özne Merleau-Ponty için bedenli özne haline gelir. Merleau-Ponty için Beden, etkileşimsel, kültürel ve aynı derecede dünyada olandır. Nesnelere arasında bir nesne olmasa da cismaniliği de inkar edilemez. Nesnelere beden aracılığıyla deneyimlenmesi, Merleau-Ponty için olguların beden aracılığıyla gözlemlenmesidir. Nesne, gözlemlenebilir ve bize açık olandır. Nesneye yönelen beden, dünyayla ilişkimizin de aracı haline gelir. Burada özellikle Merleau-Ponty'nin ifadeye çağırıldığı bir beden varlığı olduğumuzdur. Bedenselliğe ilişkin bu yeni kavrayışın temel özelliği “dünyada olmaklık”tır. Merleau-Ponty, “dünyada olmaklık” anlamını belirgin kılmak için “bir dünyaya sahip olmak”tan bahseder ve bir hayvanın veya genel olarak bir canlının varolmasının aslında onun bir dünyaya sahip olması demek olduğunu dile getirir. (Merleau-Ponty, 2002: 90) “Dünya çevremdedir.” (Merleau-Ponty,2012: 59).

“Beden, dünyanın ölçüsüdür.” (Merleau-Ponty, 1995: 279). Dünyaya doğrudan beden aracılığıyla geliriz, doğarız ve algılarız. “Bedenimiz bizim için bir alet ya da araçtan çok daha fazlasıdır: Dünyadaki ifademizdir, niyetlerimizin, yönelimlerimizin görünür şeklidir.” (Merleau-Ponty, 2017: 22).

“Beden, görüşün ve dokunmanın aracı değil, öznesidir.” (Merleau-Ponty, 2012: 59). Beden, görüşün sağlayıcısıdır. Beden olmaksızın görüş düşünelemeyeceği gibi, dokunma ve diğer duyular da gerçekleşmez.

Her şartta devinim'i kavrayan bedendir. Beden canlıdır, canlılığıdır, hareketliliğidir onu beden kılan. “Bedenim, kendini hareket ettirir, benim hareketim kendini açar.” (Merleau-Ponty, 2012: 33).

Bedenin konu edildiği en önemli tartışma, daha önceki bölümlerde de ele aldığımız gibi elbette Beden-Ruh ayrılığının vurgulandığı tartışmadır. Descartes, bu düalizmi ortaya atmasıyla felsefe tarihinin en önemli değişimlerinden biri gerçekleşmiş ve bedene olan güven ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla Merleau-Ponty, Descartes'ın bu yaklaşımına Göz ve Tin'de yer verirken şöyle der, "Descartes, yalnız zihne bel bağlamam gerektiğini öğrenebileceğimi söylemiştir." (Merleau-Ponty, 2014: 13).

Her ne kadar Ruh ve Beden, Descartes'ten bu yana iki ayrı töz olarak değerlendirilseler de Merleau-Ponty, bu zinciri kırmak için kesişmekte olan bu iki tözü bir ve aynı görmektedir. Merleau-Ponty'ye göre ruh, bedenden ayrı değildir. Ruh, bedene içkindir. İnsan, bir beden ve bir ruh değildir, bir beden *ile* bir ruhtur (Merleau-Ponty, 2014). "Ruh, vücuda göre düşünür." (Merleau-Ponty, 2012: 56). Dünyayı görüşümüz bedenimize göreler. Örneğin, çok uzun boylu biri dünyaya kendi açısından bakıp algılar ya da Asyalı bir birey dünyayı kendi penceresinden görür. Yani bedenselliğimiz ve kültürelliğimiz görüşümüze etki eder. "Beden, dünyaya açılan bakış açımızdır." (Merleau-Ponty, 2017: 22). Gözün sahibine bir bakış sunduğu aşıkardır. Baktığını, baktığı zamanda ve mekânda, içi ve dışıyla, belirli bir açıyla ve belirli zihinsel koşullarda görmesiyle göz, bir bakış sunar.

Merleau-Ponty şöyle der: İnsanın bedeniyle ilgili yaptığı kullanım basitçe biyolojik olan bedene göre aşkındır. Öfkeliyken bağırarak, aşıkken öpmek, masaya masa demek ne daha çok doğaldır ne de daha az uzlaşımıdır. Duygular ve tutkusal davranışlar sözcükler gibi yaratılır (Merleau-Ponty: 2016). Amerikalı felsefeci Paul Weiss (1901-2002)'in de verdiği bu örneğe göre Merleau-Ponty bütün bu edimlerin hem doğal hem kültürel anlamları içerdiğini ileri sürerek bedenin kullanımını aşkın kabul eder. Abartılı bir örnek gibi görünse de bir masaya masa derken kişide o nesneyle ilgili anılar ve duygular olabilir. Bu bağlamda ancak bir aşkınlık söz konusu olabilir. Merleau-Ponty'nin fenomenoloji anlayışı ise, insanı ve dünyayı yapaylıklarından hareketle anlamaya çalışmakla bağdaşmaktadır. Weiss'ın örneğinde, ifadeye gelen bedenin aşkınlığı kanaati yalnız bir yönüyle ele alınmış bir ifadedir. Çünkü Merleau-Ponty felsefesi bedeni bildiğimiz anlamda aşkın olarak ele almaz aksine ayakları yere basan bir beden söz konusudur. Merleau-Ponty'nin aşkın olarak kasdettiği biyolojik bedenden daha fazla bir şey olduğudur.

Bütün bu bedeni betimlemeye çalışan yaklaşımlarıyla Merleau-Ponty, aslında bedenin altındaki zemini de kaydırır. Ayakları dünyaya basan beden, cismanidir, görünür, elle tutulur, bizde ve dünyadadır. Fakat tüm bunlar biraraya geldiğinde aslında beden nerede

durmaktadır muğlaktır. Kesin bir zemini yoktur. Bu nedenledir ki onu tanımlamak, bir yere oturtmak istemez, betimler. Bu muğlaklığı da gözler önüne sermek ister.

Özetleyecek olursak; Merleau-Ponty için Beden, felsefesinin merkezinde yer alır. Emprisit ya da rasyonel bakışların orta yerinde süzülür. Ruhun, Bedene içkinliğiyle yeniden anlam bulur. Kültürel, fakat katılmış kültürel yargıları elimine edebilecek yegane temeldir.

2.2. Algı ve Beden

Beden, algı ile vardır ifadesi Merleau-Ponty felsefesi için yanlış bir ifade olmayacaktır. Bedeni dünya ile temas ettiren algılardır, beden algılar yoluyla şeylere açılmaktadır. Merleau-Ponty algıyı açıklamaya girişmez, açıklamak fenomenolojik bir tutum olmamakla birlikte yetersizdir. Algıyı açıklamaz, betimler. Algının betimlenmesi, bedeninin betimlenmesidir. Böylelikle algı bedenseldir, algının bedenselliği betimlenmelidir. Algının fenomenolojisi bu amacı gütmüştür.

Merleau-Ponty fenomenolojisinde algı, önceldir. Algı her türlü yargı, edim ve yüklemlemeden farklıdır. Her şeyden önce algı vardır. Öncelikle algılama gerçekleşir. Ardından algı yoluyla ortaya görme, duyma, koku alma vs. sonucu bir bilgi ve bilgi sonrası düşünce ortaya çıkar. Hiçbir şey bilmeden önce algı vardır. Algının bu öncelliği Merleau-Ponty fenomenolojisinde dünyayla temasta özel bir rol oynamaktadır. Doğru ve yanlıştan önce gelen algı, insanın nesneye olan temasından ve buna dair çıkarımından önce vardır, ve oradadır. Nesneyle benim aramda yer eden algıdır. Nesne Merleau-Ponty, naif bir düşünce temellendirmesiyle hakikati algıda görmektedir. Algı düşüncede kendini bulur.

Algı, öznel, kişisel duyumdur. Merleau-Ponty'nin amacı, dünyayı nesneleştirmeden, teorilerde boğulmadan algıyı eksistansiyal biçimde ortaya koymaktır. Eksistansiyal yaklaşım, dünya ile felsefe arasında bağ kurmak ister; mevcut bütün perspektiflerin algı yoluyla bize görünür olmasını sağlar. Bu dünyayı deneyimlemektir.

Algı, hem bize ait hem de dünyanın algısı olmasıyla çift taraflıdır. Algı hem benim algım, hem dünyanın algısı olarak, ortak bir zemindir. Dünyaya gözlerimizi açar açmaz kendimizi bir kültürel zeminin içinde buluruz. Bu bağlamda beden kültürelleşmekte ve naifliğini yitirmekte; algıları da körelmektedir. Oysaki, dünyayı bize açan algılar ve algıya eşlik eden bilinç dünyayla kurduğumuz tek bağıdır. Dünyanın varlığı, bedeninin varlığıyla

kesişiyor. Kesişme kavramını Merleau-Ponty felsefesinde Chiasm olarak kullanır. Birliktelik, yan yanalık, iç içe geçmişlik ifade eder ki dünya ile beden de benzer şekilde kesişir. Algının bedenselliğinden hareketle, algı ile beden arasındaki ilişki bir çakışmaya tekabül eder, ki Merleau-Ponty bunu, “Chiasm”² olarak tanımlamaktadır.

“Algılayan zihin(esprit), ete tene bürünmüş hâldeki zihindir.” (Merleau-Ponty, 2017: 21). Algı, bedenselliği yoluyla gerçekleşse bile zihnin de bir parçasıdır. Başka bir deyişle, beden ve ruhun ortak nüvesidir. Algı zihindeki yeriyle bedene temas eder, bunun sonucunda ete kemiğe bürünmüş bir algıyla karşı karşıyayızdır. Zihin, bedene ve dünyaya köklenmiştir. Merleau-Ponty, zihni bedene içkin kılmıştır.

Beden, nesnel dünyanın oluşumunda bir momenttir. Beden, bize algılanan dünyayı gösterir. Algımız, nesnel dünyamızı şekillendirir. Örneğin; renk körü olan bireyler, nesnelere kendi renklerinde değil, gördükleri renklerde algılıyor, onların nesnel dünyası bu şekilde şekilleniyor. “Bütün gördüklerim ilke olarak ulaşabileceğim yerdedir.” (Merleau-Ponty, 2012: 33). Algıya verilmeyen görülmez.

“Algı, motor ve duygusal işlevlerimizin ortak edimi... Renkler, mekânsal şekiller ve mesafeler dünyaya dahil oluşumuzun bir tarzıdır. Algılanan şeylere bütünüyle erişmenin olanaksızlığı ve algılanan şeylerin bütünlüklü olsalarda ancak bize kısım, kısım kendilerini gösterdikleri ifade edilmektedir. “Dünya bizi sarmalar,bedenimiz, jestlere, ifadeye ve sonunda da dile yönelik yetisiyle dünyayı işaret etmek üzere dünyanın karşısına geçer.” (Merleau-Ponty, 2017b: 24).

J.P.Sartre’ın da imlediği gibi “Limonun her niteliği öbürlerine bulaşır, Limonun ekşiliği sarı, sarılığı ekşidir.” “Öyleyse şeyler, karşısında düşünüp taşınacağımız yalın ve tarafsız nesnelere değiller; her biri bizim için bir tutumu simgeler. Bir insanın kendisini çevrelediği nesnelere, yeğlediği renklerden, dolaşmaya gittiği yerlerden o insanın zevki, kişiliği, dünyaya ve dışarıdaki varlıklara karşı tutumu okunur.” (Merleau-Ponty, 2014: 30). “Her nesne bedenimize ve yaşamımıza seslenir, insan özelliklerine bürünür.... İnsanla şeyler arasında daha belirsiz bir ilişki, içli-dışlılık vardır.” (Merleau-Ponty, 2014: 33). “İnsan dünyayı belirli belirsiz görse bile sürekli ona dadanır.” (Merleau-Ponty, 2014: 36).

²Chiasme: Kesişme olarak çevirilen bu kelime bir retorik ve biyoloji terimidir, aslen. Fizyolojideki anlamı chiasma: Anatomik yapıların çarpaz olarak oluştuğu noktadır. Retorikteki Chiasme: Bir yapının tekrar tersine döndürülmesiyle ortaya çıkan konuşma şeklidir. Merleau-Ponty, her biri ancak öteki olarak kendi olan, gören ve görünen, işaret/gösterge ve anlam, içeri ve dışarı gibi genellikle ayrı olarak kabul edilen terimlerin özdeşliğini(birliğini) düşünmeye çalıştığı her seferinde kesişme(chiasme) kavramını işin içine sokar.

“Modern düşüncede yetkin insan diye bir şey vardır, ve bu insanın görevi Descartes’in dediği gibi doğanın hakimi ve sahibi olmaktır.” (Merleau-Ponty, 2014: 38). Modern düşüncenin yetkin insanı, mutlak tutarlılığı elde edebileceği tahayyülündedir, fakat buna hiçbir zaman ulaşamaz. Ulaşılmak istenen mutlak tutarlılık imkânsızdır. Normal insan aykırılığın bir parçasıdır.

“Şimdiye dek uzama, bu uzamda yaşayan canlı-cansız şeylere, algının gözünden bakmaya çalıştık, onları gayet doğal bulmamızı sağlayan, o pek uzun tanışıklığı unutup onlara naif bir deneyimde gördükleri gibi bakmaya çalıştık.”(Merleau-Ponty, 2014: 47) “Başkalarını bedenleri aracılığıyla tanırım, başkasını düşündüğümde anımsadığım şey, onun manevi portresini çizen şey, bedenidir. Başka biri bizim gözümüzde bir bedene dadanan bir ruhtur.” ((Merleau-Ponty, 2014: 48).

“Birleşmiş olsalar da zihin ve vücudu temelden ayırt etmeye hakkımız var, varolduğumuzu duyumsuyorsak ancak çoktan başkalarıyla temasa girdiğimiz için duyumsuyoruz.” (Merleau-Ponty, 2014: 52). Birkaç aylık bir bebek başkasının yüzündeki sevecenliği, kızgınlığı ve korkuyu kolayca ayırt eder, demek ki başkasının bedeni farklı farklı hareketleriyle o bebeğin gözüne başından beri duygusal bir anlamla yüklü görünüyor. “Hep belli bir kültür üzerinden temas ediyoruz kendimize; kendimizi tanımamızda bize rehber olan bir dil üzerinden temas ediyoruz.” (Merleau-Ponty, 2014: 53). “Başkalarıyla sıkı ilişkiler içerisinde düşünür, karar alır ve seçimlerimizi o doğrultuda yaparız.” (Merleau-Ponty, 2014: 54).

2.3. Beden ve Mekan

Bir önceki bölümde Algı ve Beden başlığı ile ele alınan beden, bu bölümde Beden ve Mekan olarak ele alınacaktır.

Merleau-Ponty, bedeni mekansallığıyla ele alır. Beden mekânsaldır. Bedenin mekansallığı, Nesnenin mekansallığı gibi değildir (Merleau-Ponty, 2016: 146). “Bedenimiz mekânda barınır ya da mekâna dadanır, elin aleti kavraması gibi mekânı kavrar... çünkü o bizim bedenimizdir ve onunla doğrudan doğruya mekâna ulaşırız.” (Merleau-Ponty, 2017:22). Beden, idrak edilebilir mekandadır (Merleau-Ponty, 2016). Bedensel mekanı konu ederken elde mekandan başka bir şey yoktur (Merleau-Ponty, 2016). Mekan, dünyayı görüşüme etki eden temel zemin olmakla kavranır. Hareket ve zemin bir bütünün ayrılmış momentleridir (Merleau-Ponty, 2016). Merleau-Ponty için mekansallık bedenin mekanda

durması değil, mekanda süzülmesidir. Canlılığı ve hareketiyle mekanı kavrar, beden. Kavramak adeta onu sahiplenmektir. Kavramak, mevcut zemine ve mekana dahil olmayı da içinde barındırır. Merleau-Ponty'e göre "Bedenimiz zamanda ve mekanda ikamet eder."..... "Beden zorunlu olarak burdadır." (Merleau-Ponty, 2016: 202). Mekandaki buradalık, Dasein'in buradalığı gibi ontolojik anlam taşır. Beden buradadır. "Bir insan bedeni, gören ile görünür arasında, dokunan ile dokunulan arasında, el ile el arasında bir çeşit kesişme (chiasm) olduğunda...buradadır." (Merleau-Ponty, 2012: 35). Kesişme (Chiasm) kavramı, Merleau-Ponty açısından bütün ikiliklerin merkezinde bulunur. İkilikleri birbirine yeniden bağlar. Kesişme söz konusu olduğunda bir mevcudiyet, bir buradalık ortaya çıkar.

Zamanda ve mekanda oluş izleği yıllarca felsefe tarihinde de tartışılmalıdır. Fenomenlerin deneyimlerini biçimlendiren zaman ve mekandır, Kant'a göre. Ama Kant'ın görüşündeki epistemolojik zaman ve mekan algısından farklı olarak Merleau-Ponty için mekan algısı ontolojiktir. Ontolojik olmasının yanı sıra cismanidir. Zamandalık, mekandalık, buradalık tam da nesnelere olduğunu varsaydığımız gibi bir cismani yapı koyar önümüze.

Mekansallığı özelinde Görme, asli bir algı olarak karşımıza çıkar. Algının öncel olanıdır. Merleau-Ponty için görmenin öncel olmasının sebebi mekânsal olmasından kaynaklanmaktadır. Görüş, bir mekânda oturur. Aynı zamanda seyirselliğiyle mekansaldır. Görme, mekânsal bağlamıyla,

"Algısal bir şey her zaman diğer şeylerin arasındadır, her zaman bir "alan"a dahildir." (Merleau-Ponty, 2016: 30). Bedenin mekânsallığı, bizi nesneye yerleştirir. Beden mekandadır, nesnelere mekanda.. Fakat "Bedenimin tamamı mekanda yan yana konmuş organların bir araya toplanması değildir" (Merleau-Ponty, 2016: 146)

3. BÖLÜM

3. BEDEN VE SANAT

Bu bölüme değin, Merleau-Ponty'nin öncüllerinden yola çıkarak fenomenolojisine ve fenomenolojisinde Beden'e açtığı yer ile, Beden'i konumlandırışına değinmeye çalıştık. Bu bölümde ise bu tezin asıl tartışma alanı ve savına, Merleau-Ponty'nin Beden ve Sanat'a dair görüşlerine, bu ikisinin bir aradalığı gösterilmeye edilmeye çalışılacaktır.

Merleau-Ponty sanatın soyut algılanışlarına ve rasyonel okuma şekillerine bir alternatif ortaya koymaktadır. Bu alternatif elbette beden temellidir. Onun sanat anlayışının ana hattında cisimleşme vardır. Bu düşünceyi anlamak üzere başvurulacak temel terim “*chiasm*” yani kesişmedir. Kesişme, Sanattaki soyut ile bedensel cismaniliğin bir buluşmasıdır. Bedenin devamı olarak Sanat'ı görmektedir. Sanat hem zihnin hem de bedeninin devamı olarak bir süreklilik barındırır. Özellikle Cézanne önderliğinde empresyonist sanatı ele alarak empresyonist çizgilerin canlılığı, hareketliliği, bu dolayısıyla cisimselliği yansıtır.

Merleau-Ponty, ilk dönemlerindeki eserlerinde, özellikle 1942'de yayımlanan Davranışın yapısı, 1945'te yayımlanan *Algının Fenomenolojisi* ve 1946'da yayımlanan *Algının Önceliği*'nde, beden ile sanat arasında kurduğu gördüğü ilişkisi ele alırken son dönemlerinde, 1964'de ölümünden sonra yayımlanan Görünür ve Görünmez'de bu ilişki daha ontoloji temelli, tenseldir. Dolayısıyla ele alacağımız sırasıyla birinci bölümde Beden, Görme, tin ilişkisi; ardından ikinci bölümde Görüş ile Sanat/Sanatçı ilişkisi ve bu ilişkinin Tenselliği; ardından da üçüncü bölümde bu Bedenin Sanatla birliği ve sürekliliği meselesi ele alınacaktır.

3.1. Beden, Göz ve Tin

Göz ve Tin'de, bilim ve sanat arasındaki farka değinilmekte; sanatın biricikliğine, dünyaya bakışındaki naifliğine ve sanatçının gözü yani bedeni aracılığıyla dünyayı kavrayışına, onu tuvale aktarışına vurgu yapılmaktadır. Buradaki en önemli problemler, algı, dünyada olma ve bedendir. Yanı sıra kitabın tensellik kavramına göndermeler yaptığı söylenebilir.

Beden, görünürdür ve görendir. “Dünyamız esas olarak görseldir, kokularla ve seslerle bir dünya kuramayız.” (Merleau-Ponty, 1964: 115). Görme, asli bir algı olarak karşımıza çıkar. Algının öncel olanıdır. Görme, bedenin dünyaya birebir temasını, öncel olarak göstermesiyle Merleau-Ponty felsefesinin tam merkezinde yer almaktadır. Merleau-Ponty için, beni çevreleyen dünyaya görmekle dahil olduğum aşıkardır. “Dünya çevremdedir.” (Merleau-Ponty,2012: 59).

“Bedenim hem görendir hem de görünürdür. O ki her şeye bakmaktadır, kendine de bakabilir, ve o zaman, gördüğünde kendi görme gücünün ‘öbür yanını’ tanıyabilir.... Kendini, gören olarak görmektedir; kendine dokunan olarak dokunmaktadır; kendisi için görünür ve hissedilirdir..... kendidir, şeylerin arasında tutulmuş bir kendi, bir yüzü ve bir sırtı olan, bir geçmişi ve bir geleceği olan bir kendi...” (Merleau-Ponty, 2012: 33-34). Görünürlük, Merleau-Ponty için bedensel var oluşa tekabül ettiği gibi çift taraflıdır da. Görüşe yerleşmekle bir dünyaya yerleşir, orada konumlanırım. Dünya orada olan olarak bende konumlanır. Bu nedenle, görünen görünürdür. Görünür olarak kendini görür.

İkincil olarak Beden, Merleau-Ponty’ye göre bir görüş ve hareket girişikliğidir (Merleau-Ponty, 2012: 32). Görmedeki söz konusu hareket ve canlılık, bütün çıplaklığıyla karşımda, gördüğüm alandadır. Görme, canlıdır, hareketlidir, tıpkı gözün hareketi gibi.. Görüş dünyanın hareketini bize sunar, kendi hareketliliği ile. “Görüşün harekete asılı olduğu doğrudur. Görme, canlılığı ve hareketi içinde taşır. Devingen vücudum, görünür dünyadan sayılır ve ona dahildir.” (Merleau-Ponty, 2012: 32). Görüşteki hareket ve canlılık olmasa, görünen dünyayla ilişkimiz oldukça sınırlı olurdu. Görüş, hareketliliğiyle bize farklı perspektifler sunar. Merleau-Ponty verdiği örnekte, kuşlar gibi yanlara bakan gözlerimiz olsaydı dünyaya başka türlü bakacağımızı söylemektedir. Bu bağlamda görüş, hem yakın hem uzak, hem bizden hem dünyadandır. Çünkü kendi görüş sistemimi bilemem ama görmeye ve gördüklerimden yola çıkarak anlamlar oluşturmaya devam ederim. Bedenim, benim olmasına rağmen onu dışarıdan göremem ama çevremi görüşümle sarar, ona yerleşirim. Aynada gören gözümü görsem de o artık gören göz olarak karşımda olmasıyla yine de bana tam olarak görünmez. Bu görünmezlik benim algımın, görmemin öbür yanıdır, karanlık yanıdır. Merleau-Ponty’nin *Görünür Görünmez*’de ele aldığı görünürün görünmez ile birlikteliği meselesi böylece tartışma konusu haline gelir. Görünen aslen görünmezliği de içine alarak vardır.

Göz, yapısı gereği içinde bir kör nokta barındırır. Kör nokta, adı üzerinde görme'deki karanlık noktadır. Görmeyi sağlayan görmeyen, karanlık bir nokta... Burada görüldüğü gibi, göz karanlıkta olanı da görme uğraşındadır. Ya da başka bir açıdan söylemek gerekirse görmek için görünmeyene başvurmak gerekliliği söz konusudur. Merleau-Ponty'nin dili ile söyleyecek olursak bu da aslında görünürün içindeki görünmezi bize gösterir. Görmenin kendisi görünmeyenleri de içinde barındırmasıyla Merleau-Ponty yaklaşımını gözler önüne sermektedir.

Görüş artık soyut olmaktan çıkar. Bedenin parçası ve dünyanın alımlayıcıdır. Gören gözün gördüğü dünyanın cismani yanıdır. Gözün kendisi Merleau-Ponty için, cismanidir.

“Görüş, kendisinden daha fazlasını belli etmek, göstermek gücünü yeniden kazanmaktadır.” (Merleau-Ponty,2012: 59). Görüş, görülenden daha fazlasını sunar. Bütünün parçaların daha fazlası olması gibi beden ve görüş de görünüşten, düşünüşten daha fazlasıdır. Görüş, düşünüşle birlikte ruhu da yansıtır. Bunun için şöyle der Merleau-Ponty, “Gözü, ruhun penceresi olarak anlamak gerekir” (Merleau-Ponty, 2012: 74). Bedensel olanın, algılayanın kendisi olan göz, zihnin de aynasıdır. Merleau-Ponty, ruhun bedenselliğini burada ortaya koymaktadır.

Görüldüğü üzere Merleau-Ponty, Bedeni ortaya koyarken görüşü, görüşü ortaya koyarken bedeni ifade etmektedir. İlişkinin geçişimliliği burada açık hale gelmektedir. Gördüğüm zaten bedenimle gördüğüm şey olarak cismani bir değer kazanmaktadır. Görüş, cismanileşir. Aslen soyut düşünölmeye alışık olan kavram dünyaya dokunur adeta. Oradalık kazanır. Ve daha önce de değinildiği üzere mekansallaşır, yere iner. Bedenin mekansallığı artık görüşün mekansallığına dönüşür.

“Hareketim,..... bir görüşün doğal devamı ve olgunlaşmasıdır.” (Merleau-Ponty, 2012: 33). Bir görüş itibariyle hareket ederiz. Görüş, bir harekete yöneltir. Buradan hareketle Merleau-Ponty'nin ulaşmak istediği fenomenolojisinin temelinde yatan bedenin görüşle harekete geçtiği sonucudur. Beden görüşün ve dokunmanın aracı değil, öznesidir (Merleau-Ponty,2012: 59). Beden yoluyla görürüz ya da dokunuruz. Beden olmasaydı görme ya da dokunma gerçekleşmeyeceği gibi beni dünyayla temasa ulaştıracak zemin de olamazdı.

Özetle, “görüş, bedende verilen işaretleri sıkı bir şekilde çözen bir düşüncedir.” (Merleau-Ponty,2012: 48). Görüş, tüm ifadelerin keşiştiği merkezi bir düşüncedir.

Düşüncesiz görüş yoktur. Bunun yanı sıra “Görmek için düşünmek yetmez: görüş koşullu bir düşüncedir, beden meydana gelenin vesilesiyle doğar, düşünmeye beden tarafından itilir...” (Merleau-Ponty, 2012: 55).

Merleau-Ponty açısından fenomenolojik hareket, görünürdür. Fenomenoloji kuruluşu itibariyle sorunsallaştırdığı görmeyi, görüyü, bir araç olarak ele alır. Örneğin Husserl’de olduğu gibi şeylere saf görmeyle ulaşılabilecektir. Oysa Merleau-Ponty, bunu bir adım öteye taşıyarak görmeyi araç olmaktan çıkarır, dünyayı anlamada bir moment, olmazsa olmaz bir yapı olarak ortaya koyar.

Bu kısma kadar ele alınan şekliyle görme, algılar arasında özel bir momenttir. Merleau-Ponty için dünyanın hareketini ve canlılığını gören gözdür. Dünyayla temas, öncelikle görmeyle kurulur. Dünyanın doğum anını yansıtan girişiminin merkezinde konumlanır. Buradan şu sonuç çıkar, görme felsefi bir problemi çözme girişiminde bir moment olarak sunulur.

Merleau-Ponty felsefesinin temel amacı, beden temelli bir fenomenoloji kurmakken, bu girişimde önce fenomenolojik bir hareketle yola çıkar, sonraları ontolojik bir eksene oturur. Beden kendisini, Algı fenomenolojisiyle incelemeye girişmişken kendisini dünyanın teni olarak ontolojik zeminde bulmuştur. Merleau-Ponty, *Algının Fenomenolojisi* itibariyle bedeni felsefesinin odağına alır ki, buralarda bedene bakışı tinseldir. Tin üzerinden şeylerle ilişkiyi yeniden düşünmeyi önerir.

3.3. Görme, Resim ve Tensellik

Heidegger’in dile getirmiş olduğu, “Varlık anlamının ne olduğu sorusu”nun unutulmuşu, varlığın anlamının ne olduğuna ilişkin metafizik problem Merleau-Ponty açısından da önemlidir. Merleau-Ponty özelinde Varlığı açığa çıkarmanın, hatta betimlemenin yolu sanattan geçmektedir. Varlığın kendisini, dünyayı önümüze serimleyen hatta daha da ileri gidecek olursak Varlık sorusunu yeniden sorgulamaya açan Sanatçıdır.

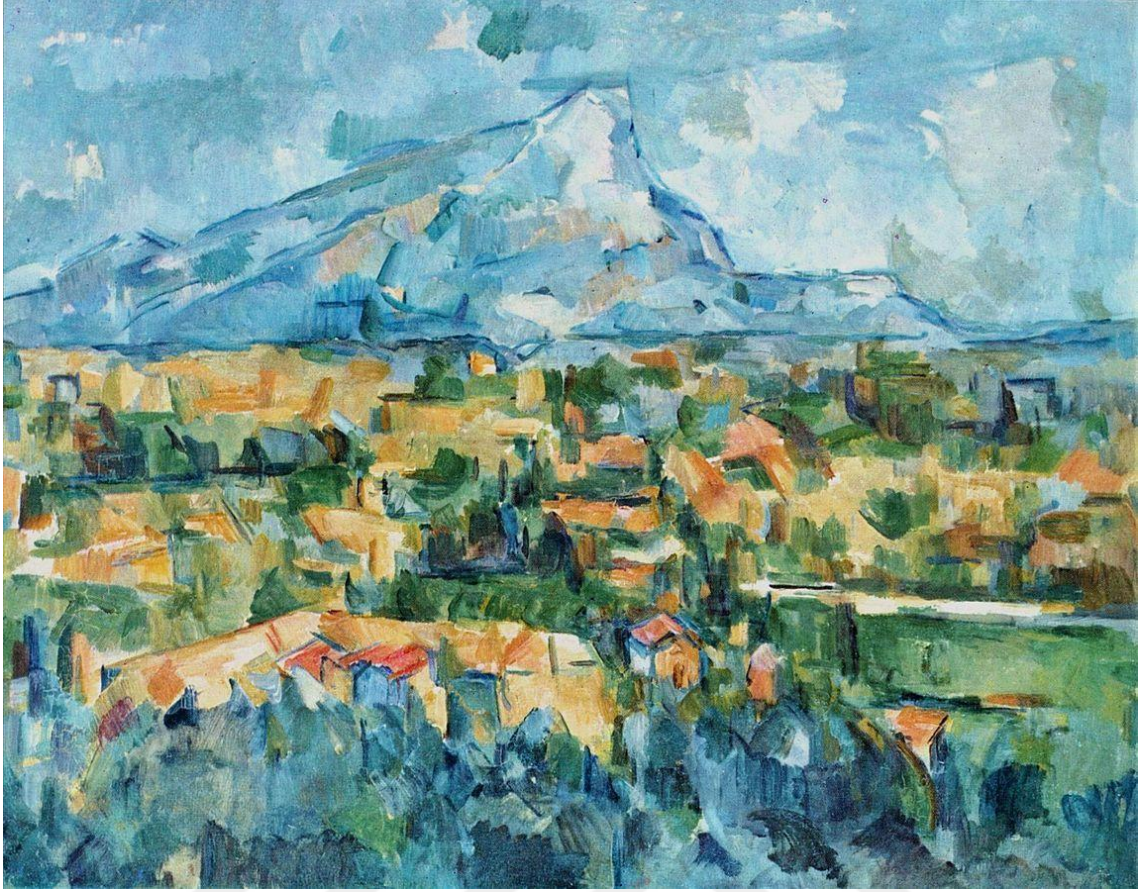
Bilgi ve kültür, algı dünyasının üstünü örtmüştür. Merleau-Ponty’nin amacı, algının üstünü açarak onu yeniden sahneye çıkarmak, yeniden ifade edilebilir alana çağırmasıdır. Böylece iyi bildiğimiz nesnelere gibi görünenler açığa çıkarılınca bizi algının dünyasına götürür. Nesnelere “Gayet iyi bildiğimiz nesnelere gibi gözümüzün önüne takılırlar, bakışımızı sorgularlar, kendi gizli tözlerini maddi varoluş biçimlerini tuhafça iletirler,

gözümüzün önünde adeta kanarlar, böyle böyle resim bizi şeylerin kendi dünyasına götürür.”(Merleau-Ponty, 2014: 59).

Dünyayı gören göz, Merleau-Ponty’ye göre algımız sayesinde görüyor, algımızla dünyayla temas kuruyoruz. Söz konusu temasın ikelliği, sadeliği ve naifliği hepimizin bildiği, yaşadığı bir dünya deneyimi aslen. Bu deneyimi gözler önüne serebilenler ise sanatçılar, özellikle ressamlardır. Beden, her varlığa erişimimizin nüvesi olmakla birlikte ressam da bunu bilerek iş görür. “Her bir nitelik o şeyin birliğini doğrular, niteliklerin her biri niteliklerin tamamıdır. Ağaçların kokusunu resmedebilmek gerek, derdi Cézanne.” (Merleau-Ponty, 2014: 30). Her bir niteliği resmetmek istediğinden dolayı.

Ressam, şeylerin “haresini yansıtmalı” derken (Merleau-Ponty, 2014: 31). Cézanne, tam da Merleau-Ponty felsefesini yansıtır. Merleau-Ponty’nin vurgu yaptığı dünyayla, şeylerle olan temasımız sanatta ve özellikle sanatçının bedenselliğiyle ortaya koyduğu eser, dünya anına tekabül eder. Sanatçıyı, bireyden farklı kılan bu tekabüliyeti sağlama becerisidir. Dünyanın naifliğine, Merleau-Ponty’nin eserlerinde belirtmiş olduğu algı öncesi dünyaya dönüş yolunu aralayan, bize gösteren sanatçıdır. “Ressam tektir, hiçbir değerlendirme zorunluluğu olmadan her şeye bakma hakkı olan.” (Merleau-Ponty, 2012: 30). “Ressamın biricik tekniği, gözlerinin, ellerinin göre göre, resim yapa yapa kendine verdikleridir.” (Merleau-Ponty, 2012: 31). Bu ve benzeri çıkarımlarla Merleau-Ponty, resmin ve ressamın biricikliğine ulaşmaktadır. Büyülenme içinde yaşayan ressam, sıradan insanın yakalayamadığını yakalar, bedeni aracılığıyla bambaşka tablolar haline dönüştürür.

Fransız şair, yazar Paul Valéry (1871-1945), ressam “bedenini katmaktadır” der. Merleau-Ponty, ressam-beden etkileşimini kendi felsefesiyle şu bütünlük içinde ortaya koymaktadır: Ressam, dünyaya vücudunu vererek dünyayı resme dönüştürür.” (Merleau-Ponty, 2012: 32). Sanatçı, dünyayı, Cézanne bağlamında ifade etmek gerekirse doğayı bedeniyle ortaya koyar. Bedeniyle görür, bedeniyle boyar. “Her teknik beden tekniğidir.”(Merleau-Ponty, 2012: 43). Böylelikle sanat, oldukça cismani bir hâl alır. Bu, ifade sanatın ruhsal, zihni yanını terk etmek anlamını taşımaz elbette fakat bu yan, cismaniliğe dahil edilir. Sanatçının elleri ve gözleriyle ortaya koyduğu eser, ortaya bir tablo olarak çıkar. Sanatın Merleau-Ponty öncesi dönemlerde soyut olarak ele alınışına ya da didaktik olması gerektiği gibi yaklaşımlara yapılan alternatif bir okumadır, Merleau-Ponty okuması.

Resim 1. Paul Cézanne -*Sainte-Victoire Dağı*

Kaynak: Paul Cézanne -*Sainte-Victoire Dağı*, 1904. <http://www.wiki-zero.co>

“Doğa içindedir.” der Cézanne. Nitelik, ışık, renk, derinlik, ancak vücudumuzda bir yankı uyandırdıkları için, vücudumuz onlara kabul verdiği için oradadırlar. Ben dünyaya açığımdır, dünya da bana açıktır. Cézanne, doğayla teması bu açıklık üzerinden görür. “Ressamın gözü, dünyada tablo olmak için bekleyeni görür.” (Merleau-Ponty, 2012: 38). “Doğa nesnelerin konturunu ve biçimini gözlerimizin önünde nasıl meydana getiriyorsa, Cézanne da onları öyle meydana getirmek ister, renklerin düzenlenişiyle.” (Merleau-Ponty, 2014: 22). Bakış, manzaranın üstünde rahat rahat süzülürken, manzara da kendisine egemen olan bu sakin bakışı uğraştırmaz. Tıpkı bedenin nesneye yönelmesi, nesnenin bedene kendisini açması gibi. “Resim, bambaşka bir şeyi gerçekleştirir.... Alışlagelmiş görüşün görünmez sandığına görünür varoluş verir, dünyanın hacimliliğini elde etmek için “kas duygusu”na ihtiyacımız olmamasını sağlar. Varlığın bir dokusuna açılır. Göz, bu dokuda oturur.” (Merleau-Ponty, 2012: 39).

Ressam için “Kendi ile görünür arasında roller kaçınılmaz olarak yer değiştirir, nice ressam şeylerin kendilerine baktığını söylemiştir.”(Merleau-Ponty, 2012, 41). Şeylerin

kendilerine baktığını dile getirmek, şeylerin oradalığının bir onayı olmakla, şeylerin bize kendilerini açmasıyla mümkün hale gelir. Ressam şeyleri, gözleriyle görürken şeyler de ressama bir perspektif sunar. “Varlığın soluk alması (inspiration), soluk vermesi (expiration) vardır, varlıkta solunum (respiration) vardır; kim görüyor, kim görülüyor, kim resmediyor, kim resmediliyor artık bilinmez.” “Ressamın görüşü, devam eden bir doğumdur.” (Merleau-Ponty, 2012: 42). Süreklilik Merleau-Ponty felsefesi açısından oldukça kritiktir. Doğum anı devam ederken Varlık ve Hakikat bize kendini gösterecek ve Beden-Ruh arasındaki uçurum kapanacaktır. Fenomenolojinin çıktığı yolda, asli hedeflerinden biri sürekliliği sağlamaktır Merleau-Ponty’e göre, yeniden değerlendirme yapmak, bu değerlendirmeleri sürdürmek ve her zaman başa dönmek, hep kendisini yeniden değerlendirmek. Böylece ulaşılan muğlak bir zemin olsa da, kesinlikten uzak görünse de bizi dünyayı yakalamaya götürecek olan bu muğlak zemindir. Sürekli değişmekte olan dünya anı ancak bu yolla kavranabilir.

İfadeye gelen doğum anı ve süreklilik sanatçının ortaya koyduğu yapıtın kaynağıdır. Hem ondan beslenir hem onu gösterir ve sürdürür. “Oysa sanat ve özellikle resim, aktivizmin hiçbir şey bilmek istemediği bu ilkel anlam örtüsünden beslenir.” (Merleau-Ponty, 2012: 30). Bedenin momentini olan algı da bilimden önce gelmekle, ressamın amaçladığı; naif dünyanın ilkelliğine bir nevi yaban algıya giderken çizgileriyle dünyayı önümüze sermektir.

Moderniteyle birlikte “gören ressama karşı düşünen ressam” (Merleau-Ponty, 2017: 49) ortaya çıkar. Bu demektir ki, modern öncesi ressamalarda bir mekânın ya da bir nesnenin olmadığı yerde resim onu ikâme eden olarak karşımıza çıkarken modern resim artık farklı arayışlara girmesiyle yani çizgiyi, perspektifi veya derinliği aykırı şekillerde kullanmasıyla karşımıza çıkar. Dolayısıyla ressam artık mevcut standart anlayışları sorgulayarak terk eder. Yerine bir felsefe, bir düşünüş ortaya koyar. En güzel örnekleri, Klee ve Kandinsky’dir. Resmin katı algılarının tamamen dışına çıkarlar, çizgi ve formu kullanışlarıyla resimlerinin altında yatan yeni düşünüşler, yeni bakışlar söz konusudur.

“Modern resimde desen ve renk birbirinden ayrılır.” der Merleau-Ponty ve bu yaklaşım başka bir düalizm’dir. Cézanne buna karşılık şöyle diyor: “İnsan renk sürdüğü ölçüde desen çizer,” algılanan dünyada da bu dünyayı dışa vuran tabloda da nesnenin konturunu ve biçimini renklerin bittiği ya da değiştiği noktadan ayıramayız..” Her şeyi (nesnenin biçimini, kendine özgü rengini) renk cümbüşünden o kontur ve biçimi kesin çizgilerle ayıramayız.” (Merleau-Ponty, 2014: 21-22).

Aslen resim hareketsiz bir nesnedir, fakat resmin göze gelen bir hareketi söz konusudur. Özellikle impresionist resim bu canlılığı önümüze serer. Bunu gözün dünya karşısında hareketli oluşuna benzer ele almak da mümkündür. Cézanne, renkleri kullanışıyla formları oluşturur. Merleau-Ponty'nin resme bakınca gördüğü canlılık hâlinin nedeni ressamın modeline yeteri kadar yaklaşmasıyla gerçekleşir. Victoria dağı ile Cézanne arasında bütünlük ilişkisinden dolayı canlılık, gerçeklik görülmektedir. Derinlik, çizgiler ve renkler bir harekete yönelir. Bu resmin uzaysallığını imler. Ressamlar çoğunlukla bu uzaysallığı yani devinim ve gerçekliği önümüze serer. Empresyonist resim donuk değildir, bir canlılığı, bir hareketliliği vardır. “Ben tabloya bakar bakmaz onun kendisi, sahip olmuş olduğu en canlı yanıyla oradadır.”(Merleau-Ponty, 2012: 44). Kendi kendini hareket ettiren alet olarak, kendi amaçlarını icat eden araç olarak göz, dünyanın belirli bir etkisiyle heyecanlanıp onu elin izleriyle görünüre geri verir. Bu aslında görünürlüğün iki yönlülüğüdür. “Resim, görüşün kendisi olan bir sayıklamayı uyandırır.” (Merleau-Ponty, 2012: 38). Sayıklama, bir ruh hali olarak kabaca söyleyecek olursak bir bilinçsizliği de işaret eder. Resimin uyandırdığı sayıklama Nietzsche felsefesinde yer alan esrimeyi anımsatır. Resmin karşısına geçen göz, bir esriklikle onu seyre dalar, onda kaybolur.

Resim, derinliği, uzunluğu ve genişliğiyle ile somut görünse de, Rasyonel felsefelerce soyut olarak nitelense de en önemlisi bir anlam barındırır. Anlamın ortaya çıkmasında derinliği arayan Cézanne resimlerinde form yerine renk kullanmıştır. Renk, beynimizle evrenin bir sentezi olarak düşünülebilir. Ve derinlik de bu anlamın verilmesinde önemli rol oynarken Merleau-Ponty şunu ifade eder. “Derinlik dediğimiz aslında hiçbir şey değildir ya da kısıtlamasız bir varlığa katılımdır.” (Merleau-Ponty,2012: 51). Çünkü derinliğin reçetesi yoktur. “Resamın, derinlik, renk, uzay adları altında aradığı bu içsel canlılıktır. Görünürün parlamasıdır.” (Merleau-Ponty,2012: 67). Resim, derinliği ve canlılığıyla orada, karşımda hareket etmektedir. Ki, resim görünmeyeni görünür kılarak içinde bulunan durumların farklı yönlerini, örneğin sıradan bir masanın üstündeki sıradan meyvelerin ışığını gösterir, nesnelere anlamları dışında yeni bir anlamla bakmak ve onları olduklarında farklı görmek işte bu naif dünyaya dünyanın doğum anına beni götürür. Ta ki ben ona bakmayı bırakana kadar ifadesini sürdürür.

“Biçimi belirtmemek şeyleri kimliklerinden yoksun bırakır, biçimi tek çizgiyle belirtmek ise derinliği feda eder..... Cézanne objenin çıkıntılarını tonu değiştirilmiş renklerle izler ve maviyle birkaç dış çizgi gösterir. Bütün bunlardan geri döndüğünde tıpkı algılamada olduğu gibi seyreden bakışı, oluşan bir biçimi yakalamış olur.” (Merleau-

Ponty, 2017: 51). “Dünya boşlukları olmayan bir küttedir, perspektifin geriye çekildiği dış hatların, açılardan ve eğrilerin, güç hatları gibi üzerine işlendiği renkler sistemidir.” (Merleau-Ponty, 2017: 51).

“Ressam bu görsel izlenimler dizisini alt edip ondan tek bir sonsuz manzara çıkarmayı başarırken görmenin doğallığını da sekteye uğratar.” Bu şekilde nesnenin naif haline ulaşarak görünmeyi gün yüzüne çıkarır. “Cézanne’dan beri birçok ressamın geometrik perspektif yasasına baş kaldırmasının sebebi manzaranın gözlerimizin dibinde nasıl doğduğunu yakalayıp yansıtmak istemeleri çözümleyici bir yaklaşımın ötesinde görsel algı deneyiminin verdiği duyguya ayak uydurmak istemeleridir.” (Merleau-Ponty, 2014: 23).

Ressam, zaten varolan bir peyzajda ya da nesnede herkesin bir çırpıda göremeyeceği başka türlü bir hakikati ona kendini katarak ortaya çıkarır. Böylece bu görünenden çok görünmeyenin ifadesi olarak vuku bulur. Merleau-Ponty’nin de resmin ve ressama verdiği önemin altında yatan detay burada belirir ve bu aynı zamanda kendi felsefesinin somut ifadesidir.

Fransız yazar Jean Paulhan (1884-1968)’ın dediği gibi modern resmin uzamı gönül gözüne görünen uzamdır. Örneğin; Kübist resim, zihnimizden çok gönlümüze seslenen bir alandır. Ressam, yalnızca ruha ya da vücuda hitap etmez, her ikisini de göz önünde bulundurur.

“Bir sanat yapıtı, algılanan bir şeydir.” “Algılanan dünya, yalnızca doğal şeylerin bütünü değildir, tablolar da, müziklerdir, kitaplardır, Almanlar’ın bir “kültür dünyası” dedikleri her şeydir, aynı zamanda.” (Merleau-Ponty, 2014: 68).” Algı dünyasında şeyleri ve şeylerin görünme biçimlerini birbirlerinden ayırmak olanaksızdır. Algının peşinden gidecek olursam, o zaman sanat yapıtını da anlamaya hazır hale gelirim. Çünkü sanat yapıtı da etli tenli bir bütünlüktür. Yani algı nesnelere gibi sanat yapıtının da doğası görülüp işitilmektir.” (Merleau-Ponty, 2014: 61).

“Biçim ile zemin, söylenen ile söyleyiş birbirinden ayrı var olamaz. Resimde söz konusu olan şey, bir tablo karşısında tıpkı şeyleri algılarken olduğu gibi, tuvalin dört bir yanına bırakılan boya izlerinin bana verdiği sessiz sinyallere göre tabloyu algılamaktır, tabloyu seyretmektir.” (Merleau-Ponty, 2014: 63).

“Yapıtlara sonradan verilen anlam, onların kendisinden çıkmıştır.” (Merleau-Ponty,2012: 62). Bu ressamın bakış açısının dışı vurumudur. “Evrensel bir resim, resmin bir bütünselleşmesi, tamamiyle gerçekleşmiş bir resim fikri anlamdan yoksundur. Daha milyonlarca yıl da sürecek olsa, dünya, ressamlar için -onlar hala var iseler- daha resmedilmesi gerekecek olmandır, tamamlanmış olmadan bitecektir.” (Merleau-Ponty,2012: 79). Resim, bitmeyecek, tamamlanmayacak olmandır, tıpkı fenomenoloji gibi. Serüvenini sürdürecektir, tüm sanatlar gibi...

Resim, Varlıkta gezinmeye olanak sağlar. Görünmeyen ve görünen arasındaki bir aradalıkta konumlanır. Merleau-Ponty, tabloya bakarken Varlık’ın halelerinde gezindiğini, tabloyu görmekten çok onunla birlikte görmekte olduğunu söyler (Merleau-Ponty, 2012: 36). “Ki görmek uzaktan sahip olmaktır ve resim bu garip sahip oluşu Varlık’ın bütün yönlerine yaymaktadır.” (Merleau-Ponty, 2012: 39).

Cézanne doğayı resmeder, yani düşleri yerine görünenleri. Empresyonistlerin tersine koyu renkleri ve soğuk renkleri de kullanır. “Sıcak renklerle siyahın kullanılması Cézanne’ın bir atmosfer arkasından nesneyi tekrar bularak tasvir etmek istediğini gösteriyor.” (Merleau-Ponty, 2017: 48). Keskin Konturlardan vazgeçen Cézanne, özellikle mavinin tonlarını ön plana alır böylelikle donuk bir renkten titreşim elde eder. Empresyonizmi temele yerleştirip nesnenin asli dünyasına geri döner.

Cézanne, zamanla oluşan göz bozukluklarının resmini etkilemesi üzerine kuşkuya düşmüş ve yaşamını da bu bedensel zaafı sürdürmüştür.

Cézanne, klasiklerden bahsederken, “Onlar resim yarattılar, biz ise bir doğa parçası için gayret gösteriyoruz” der (Merleau-Ponty, 2017: 48). “Bize her şey doğadan gelir, onun aracılığıyla var oluruz.” (Merleau-Ponty, 2017: 49). Cézanne, doğayı arayışıyla ve doğadan öğrenme isteğinde olan bir ressamdır. “Cézanne resminin bir paradoksu vardır: Doğanın dolaysız izleniminden başka bir rehberi olmadan, dış hatları kuşatmadan, rengi desenle çerçevelemeden, ne perspektifi ne tabloyu yeniden üretmek duyumu terketmeden gerçeği arıyordu..... Objeleri bozuyor ve sürekli illüzyonları yaratarak kendisini duygular kaosuna terk ediyordu.” (Merleau-Ponty, 2017: 49).

Cézanne doğaya ilgi duyan bir ressamdır. Cézanne: “Doğa ile sanat farklı değil mi? Ben onları aynı yapmak istiyorum.” sözleriyle sanat ve doğa ilişkisine yeni bir alternatif sunmak ister. Merleau-Ponty ise aynı yaklaşımı beden ve sanat arasındaki ilişkiye bir

alternatif sunmak isteyerek aynı çizgide felsefesini sürdürür.

Merleau-Ponty felsefesi kişisel bir felsefe olduğundan dolayı ona göre Sanat da kişiseldir. “Sanat kişisel bir duyumsamadır, ben buna duyumsal bir gövde kazandırdım. Anlayışımın da bunu bir resim olarak örgütlemesini isterim” (Merleau-Ponty, 2017: 49).

“Cézanne duygu ile düşünce, düzen ile kargaşa arasında seçim yapması gerektiğini düşünmüyordu..... Maddeyi biçim kazanmakta olduğu sırada resmetmek istedi..... Cézanne baştan beri var olan bu ilk dünyayı resmetmek istiyordu.” (Merleau-Ponty, 2017: 50).

Görme, duyuların en önde gelenidir, Cézanne ve Merleau-Ponty için. “Ruh ile beden, düşünce ile hayalin karşıtlığının burada yeri yoktur. Çünkü Cézanne bunların kaynaklandığı ve ayrılmaz olduğu ilk deneyimlere döner.”(Merleau-Ponty, 2017: 52). Bu da tam Merleau-Ponty’nin aradığı yaklaşımdır. Cézanne’ın resmi katılmış, körelmiş algımızı yeniden canlandırır. “Cézanne’ın resmi ne bilimi ne geleneği yadsır..... Onun da her fırça darbesinin arkasında anatominin ve tasarımın kuralları vardır..... İlk peyzajın jeolojik temellerini keşfetmeye çalışarak başlar..... Gözlerini açıp kırlarda filizlenen her şeye dikkatle bakardı. Yakalanan tüm kısmi görüşlerin birbirine kaynaştırılması, gözün herşeye yatkınlığı ile oraya buraya saçıklarının birleştirilmesi; Gasquet’in deyişiyle “Doğanın başıboş gezen ellerinin bir araya getirilmesi gerekmektedir.” Çünkü, “Dünyanın akıp giden bir anının tüm gerçekliğiyle resmedilmesi gerekirdi.” (Merleau-Ponty, 2017b: 53). Bu ifade ile kastedilen resmiyle dünya anını ortaya koyan Cézanne’dır elbette. Bu aynı zamanda Merleau-Ponty felsefesi için de söylenebilir. Merleau-Ponty de dünya anını karşımıza bir resim gibi koyar.

Algıladığım dünya, diğer bir deyişle doğa bilincinde olduğum şeydir. Gördüğüm duyduğum, bilincimle ona yöneldiğim, bilincimin ondan itibaren kurulduğu dünyadır. Bu kurulma sonsuzca sürmekte, bitmemektedir. “Doğa bende kendini düşünüyor, ben onun bilincindeyim.” “O, bir ifade sürecidir.” “Cézanne, o zamana kadar resmedilmemiş olanı, resimle yazdı.” “Resam, görünürlerin titreşimlerini yakalar ve görünür nesnelere haline sokar” İşte, “varoluşun sürekli yeniden doğumu.” (Merleau-Ponty, 2017: 54).

“Bir kimsenin yaşamından hareketle çalışmalarının açıklanamayacağı kesirse de, ikisinin ilişkili olduğu aynı derecede kesindir.” “Cézanne’ın şizoid mizacı ile yaptıkları arasında bir uyum vardır. Çünkü yapıt metafizik bir hastalık duyumunu açığa çıkarmaktadır: dünyayı bütün anlamlı değerlerin askıya alındığı, dondurulmuş görüntülere indirgeyen bir

biçimde görme..” (Merleau-Ponty, 2017: 57). “Cézanne, kendisi hiçbir zaman kendinin merkezinde olmadı; özgürlüğünü, bu dünyada tuval üstünde, renklerle gerçekleştirmek durumundaydı. Kendi elinden çıkan resmi sorguladı, bu yüzden çalışması hiçbir zaman bitmedi. Kendi yaşamımızdan uzaklaşamayız, düşüncelerimizle ya da özgürlüğümüzle hiçbir zaman yüzyüze gelemeyiz.” (Merleau-Ponty, 2017: 62).

Cézanne, resmin insanı şaşırtması ve ona farklı bir perspektif sunması gerektiğini vurgular. Cézanne’ın Saint Victoire dağı her bakışta yeniden oluşmaktadır, “Öz ve Varoluş, imgelem ve gerçek, görünür ve görünmez bütün kategorilerimizi bulandırmaktadır.” (Merleau-Ponty, 2012: 44) elle tutulur, gözle görülür sandığımız bütün dünyayı bulandırır, Resim. Özellikle Cézanne’ın Saint-Victoire dağı aslen bulanıktır. Kategorilerimize kesin çizgiler sunmaz. Görmeyi yeniden sorgular. Görüşün bulanık, muğlak yapısı bize görünmez yanını da gösterir.

Bulanıklık ve muğlaklığın sezdirildiği resmiyle Cézanne için doğa hem içeriden bakan hem de bir o kadar uzaktır. Bir nevi yabancıdır. Kendisini karşısına aldığı doğa, resimsel bir ontoloji sunar (Direk, 2017). Cézanne’ı Merleau-Ponty için özel kılan da budur. Onun gizemi görünürdedir. “Görünmez, görünürün aynı anda gösterip sakladığı iç zırhıdır.” (Merleau-Ponty, 1964: 195). “Resmin görevi duyumsayan özneyi, hâlihazırda kendisinin de şartı olan görünür, ilksel yabancılık şartına geri götürmektir. Benim için çok zordur, baktığım tablonun nerede olduğunu söylemek, çünkü ben ona, bir şeye bakıldığı gibi bakmam, onu kendi yerinde saptamam, bakışım onda Varlığın halelerinde gibi gezmektedir. Ben onu görmekten çok ona göre ya da onunla birlikte görmekteyimdir.” (Merleau-Ponty, 2012: 36).

“Cézanne’ın resmi gösteri formunu sarsar, çatırdatır... Cézanne, resmindeki derinlik mefhumu ile açığa çıkar. Tüm ilişkiler birbirine dışsal ve içsel olarak bağlıdır, birbirlerine indirgenemez.” (Direk, 2017: 229-230). Tüm bu ilişkiyel bağlam içerisinde Merleau-Ponty özellikle empresyonizm’e yakın duran Cézanne’a değinir, bunun nedeni kendi felsefesi ve Cézanne’ın söylemlerinin örtüştüğü noktalar olmasıdır.

Bu bağlamda Empresyonizm’den de biraz bahsedecek olursak, Empresyonizm resimde ilk belirgin modern hareket olarak düşünülebilir. 1860’ların Paris’inde başlayan akımın etkisi bütün Avrupa’ya, son olarak da Amerika’ya yayıldı. Hükümet tarafından reddedilen öncü sanatçılar, hükümet onaylı sergilerden veya salonlardan ve sonuç olarak

akademik sanat enstitüleri tarafından dışlandı. Dönemin sanatçılarının eserlerinde detaycı ve vurucu yaklaşımlarına nazaran Empresyonistler, anı yakalamayı ve bir manzaranın duyumsal etkisini vermeyi amaçladılar. Empresyonist nesnel göz önünde kısa süreli anda ortaya çıkar. Bu etkiyi yaratmak için empresyonist sanatçılar sokakta, açık havada, caddelerde ve kırsal alanlarda sanatlarını icra ederler.

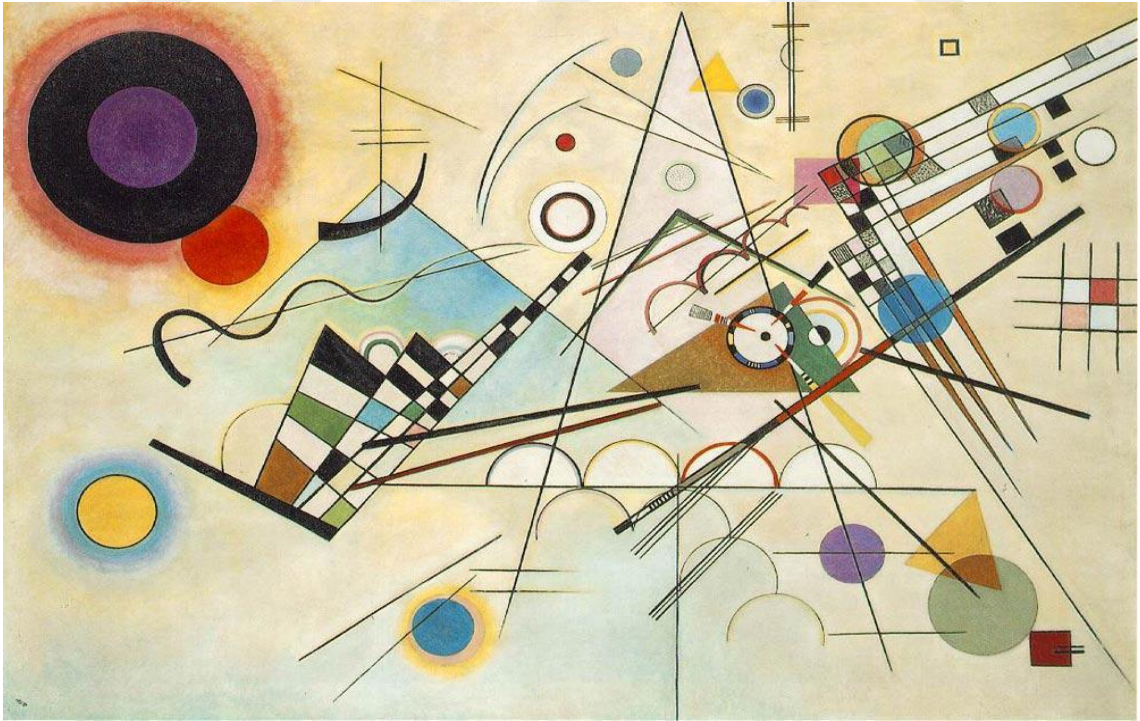

Resim 2. Paul Klee, *Lucerne Parki*

Kaynak: Paul Klee, *Lucerne Parki*, 1938 <https://img.myswitzerland.com>

Merleau-Ponty Cézanne'nin yanı sıra Klee'den oldukça fazla örnek vermiştir. Ayrıca Kandinsky'nin çizgilerinin ve Sanatta Ruhsallık Üzerine metninin Merleau-Ponty düşüncesindeki benzer etkiler taşıdığı söylenebilir.

Klee ve Kandinsky, çizgi ve form ilişkisi bağlamında Merleau-Ponty için yeni ufuklar doğurmuştur. Onlar için, “Klee gibi, Matisse gibi ressamalarda çizginin yeniden belirlediği ve zafer kazandığı hiçbir çelişki olmaksızın görülebilmektedir.” (Merleau-Ponty,2012: 69) der. Fransız sanatçı Henri Michaux (1899-1984)'nun dediği gibi “Klee'dan önce hiçbir çizgi düş görmeye bırakılmamıştı.” Bu sözlerle ifade edilen çizginin resimdeki belirleyiciliği, Merleau-Ponty felsefesini derinden etkiler. “Resmin hizmetinde iki silah vardır; renk ve form.” Rus ressam V.W. Kandinsky (1866-1944)'ye ait bu tespit, hepimizin bildiği gibi deseni ortaya çıkaran form, forma canlılığını veren rengin en yalın ifadesi olmakla birlikte form, kendi başına bir nesneyi temsil edebilir ya da uzama veya yüzeye salt soyut bir sınır olabilir. Renk, kendi başına bulunamaz, sınırsız yapamaz. Renk armonisinin insan ruhundaki titreşimlere dayanması gerekir ve bu, içsel ihtiyaca yol gösteren ilkelerden biridir. Sanat eseri sanatçıdan doğar. Bir resim ruhsal değerlere sahip olmalıdır, bu değerler de formla mümkün olabilir. Renkler de buna eklenenecektir.

Resim 3. Wassily Kandinsky, *Composition VIII*

Kaynak: Wassily Kandinsky, *Composition VIII*, <https://www.wassilykandinsky.net>

Kandinsky'nin bu son dönem çalışmalarından biri olan *Composition VIII* eseri, hem formu hem formdaki hareketliliği ve canlılığı ortaya koyar. Çizgilerin keskinliği ve noktalar arasındaki harmoni adeta bir müzik meydana getirir.

V.W. Kandinsky'ye göre sanat yapıtı sanatçının içinden çıkar; “ondan ayrılarak bağımsız bir hayata ve kişiliğe kavuşur, bağımsız, somut bir hayat sürer.”

Sonuç itibariyle Merleau-Ponty için resim cismanidir, sanat cismani..., bunun arkasında yatan sebeplerden biri resmin ve sanatın bedenle icra edilmesi ortaya konması olsa da bir yanıyla da bu dünyada olmaklığa vurgu yapar. “Şeyler içinde doğan” ressam, doğaya bakar. Ressamın gördüğü bir bedensel nesneye dönüşür, bu dönüşüm görüleni ele geçirmedir adeta. Burada kastedilen ressamın görüşünün tablo olarak bir nesne haline gelmesi değildir, yalnızca. Mekansal da cismanidir, dünyanın cismaniliğine bakarak. Elbette Resim (genel olarak sanat) nesnelere için cismanilik ve ruhanilik arasında bir geçiş serüveni olarak yalnız fırça darbeleri ve tuvalden oluşmaz, bir ruhanilik, bir düşünce, bir görüşle de koyulur. Daha önce belirtmiş olduğumuz gibi bu görüş de bedensel ve cismani hâldedir.

Resim, dünyasallığı sunarken aynı zamanda dünyanın bir parçasıdır. Hem dünyaya dışarıdan bakabilen hem de dünyayı yeniden ifade edişiyile tıpkı beden gibidir.

Merleau-Ponty'nin önümüze sermiş olduğu fenomenolojik resim, öncelikle Bedenden yola çıkar, bedeni felsefe tarihi içerisinde yeniden konumlandırmaya girişir. Ardından bedenin algının fenomenolojisinden geçen yolunu gözler önüne sererken görmeyi, öncel algı olarak alır ki bu da beden ile dünya temasında görmenin bir moment olmasından kaynaklanmaktadır. Gören bedenin bu serüveni tinsel bir serüvendir. Oysa Göz ve Tin'de mesajını vermeye çalıştığı ve Görünür görünmezde yarım kalan Ten görüşü ise, felsefi yaklaşımının bir devamı, sürekliliği şeklindedir.

Merleau-Ponty felsefesinin ilk dönemleri bir fenomenoloji olarak karşımıza çıkar. Oysa bu yaklaşımın son eserlerinde Tensellik olarak, ten'in ontolojisi olarak değiştiği söylenmektedir. Merleau-Ponty “Ten felsefesi” kavramını ilk kez 1959-1960 yılında derslerinde kullanmıştır. “Ten konusunu düşünmek varlığı düşündürmektir.” (Direk, 2017: 182). Algının fenomenolojisinde varlık, gözardı edilmez ama ön planda da değildir. Görünür görünmezde ise Varlık, nesne ve öznenin orta noktasında konumlanır. Görünen ve görünmeyen yanında konumlanır. Burada artık bir ontoloji söz konusudur.

Varlığın görünmeyen yanı nesnelere tenidir (Direk, 2017). Varlık bu görünen dünya ile nesnelere görünmeyen yanı arasında kurulan ilişkidir.. “Ten görünenin varlığını ve “görünen-gören”in varlık bütünlüğünü temsil eder.” (Direk, 2017: 185).

Ten, beden değilse de bedeni anlamada bir zemin olarak çıkar karşımıza. “Beden ve nesne aynı tene aittir, aynı dünyaya aittir. Bunların ilişkisi bizi bitmez tükenmez dünyanın zenginliğine gönderir.” (Direk, 2017: 181). Bedenli Varlık olarak nesneden farklıdır ve dünyadayımdır, dünyasallığımla cismaniyimdir. Ten bu bedensellik durumunu açığa çıkarandır. Bu bağlamda “Tensel olan kuşatıcıdır.” (Merleau-Ponty, 1945: 349). “Resim, asla zamanın tamamıyla dışında değildir, çünkü daima tenseldedir.” (Merleau-Ponty, 2012: 73).

“Varlık ile bağlantımızı açılma olarak düşünmek, varlıkla olan her türlü bağlantının dışsallık ilişkisi içerisinde alternatif bir varlığa tabi olduğu fikrini reddedip gören varlığın görünen varlıkla olan bağlantısını, farklılıktaki özdeşlik olarak düşünmektir.” (Şan, 2015: 182).

Ten’in ontolojisi, görenin teni(benim benim) ile görünenin yani dünyanın teni arasındaki bağlantıyı artık hiçbir şekilde özne nesne ilişkisi bağlamında değil, “onun içselliğiyle benim dışsallığım, benim içselliğim ile onun dışsallığı arasındaki mütakabiliyet” (Merleau-Ponty,1979: 179) anlamında düşünür. Ancak gören bedenim, bu görünen bedeni ve onunla birlikte bütün görünenlerin temelini oluşturmaktadır (Merleau-Ponty,1979: 182).

“Beden, dünyanın ontolojik dokusundan yapılmış olduğu için, dünya vücudun fenomenleştirici dokusundan yapılmıştır. Artık özne ve nesnenin kurucu ortamı Ten’dir. Ten ontolojisinin amacı, tepeden-görme düşüncesini bir kenara bırakarak varlığı bir sarıp sarmalama yapısıyla ortaya koymaktır. Gören görüneni sarıp sarmalar, ama o da görünen tarafından sarıp sarmalanır ve bu yüzden görünür tüketilemez olarak kalır ve verilisine aşkındır. Bu bakış açısı bizatihi Varlık’ta gerçekleşen Varlık’a yönelik tensel ilişkiyi, Merleau-Ponty’nin diliyle ten ontolojisini ifade eder.” (Direk, 2017: 222).

“Cézanne resmi doğum halindeki logos’un fenomenal veçhelerini olabildiğince somut biçimde ortaya koyar. Ressamın görüşü sürekli bir doğuştur.... Merleau-Ponty için resim doğum üzerine bir şaşkınlıktır.”(Direk, 2017: 226) .

“Cézanne’ın tuvaleri, resmetmek istediği, çoktan geçmiş olan dünya anını üstümüze

fırlatmayı sürdürmektedir. Onun Sainte-Victoire dağı, Aix'in üstündeki sert kayada olduğundan başka türlü dünyanın bir ucundan diğerine oluşmaktadır ve yeniden oluşmaktadır. Öz ve Varoluş, imgesel ve gerçek, görünür ve görünmez, resim tensel özlerden etkin benzerliklerden sessiz anlamlardan oluşan düşsel evrenini açarak bütün kategorilerimizi bulandırmaktadır. Cézanne'ın resmi bu düşünce alışkanlıklarını askıya alır ve insanın üzerine kendisini yerleştirdiği insan dışı doğanın zeminini sergiler.” (Direk, 2017: 226-227) “Cézanne'ın dünyası nesnenin değil, öznenin dünyaya atıldığı bir sahneyi betimler.” (Direk, 2017: 228).

“Merleau-Ponty'nin ifadesiyle görenin teni (benim tenim) ile görünenin (dünyanın) teni arasındaki bağlantıyı hiçbir şekilde özne-nesne ilişkisi bağlamında değil, onun içselliği ile benim dışsallığım, benim içselliğim ile onun dışsallığı arasındaki mütakabiliyet yani tersine çevrilebilirlik yani kesişme olarak düşünülmelidir.”(Direk, 2017: 230).

3.4. Sanatın Bedenle Birliği ve Sürekliliği

Platon'a göre resim ve diğer sanatlar, doğanın birer taklidi, taklidin taklididir. Bu halleriyle Platon için sanat yetersiz ve işlevsiz bir hal alır, bu yetersizlik hakikat arayışında sanatın rolü olmadığını düşünülmesinden, hakikati bulma yolunda en temel yapının akıl olarak ele alınmasından kaynaklıdır. Fakat sonraki sanat anlayışlarıyla bu fikirler önemli ölçüde değişmiş tam tersi olarak Sanat zaman zaman hakikat olarak, hakikat arayışının bir parçası olarak kendini göstermiştir. Sanatın zaman içindeki evrilişi kendi adına olumlu yönde varsayılsa da sanatla ilgili tartışmalar ilk günkü tazeliğini korumaktadır, koruyacaktır. Merleau-Ponty bu Sanat tartışmasına bedensel, cismani yaklaşımıyla ilginç bir boyut kazandırmıştır. İlk olarak, Merleau-Ponty özelinde Sanat taklit değildir. “Öyleyse resim dünyanın taklidi değil başlı başına bir dünyadır. Ressamlar gerçek nesnelere üstünde çalışırken bile amaçları, asla nesnenin kendisini akla getirmek değildir, amaçları tuvalin üstünde kendi kendine yeten bir görüntü kurmaktır.” (Merleau-Ponty, 2014: 62).

Sanat, ona göre bir yeni dünyadır. Ve dünyasal nesnelere kendi anlamları dışında anlam yüklemeye muktedirdir. Çağlar boyunca sanatı farklı şekillerde yorumlayanlar olmuştur. Sanat'ı soyut bir fikir olarak ele alanlar, sanatın didaktik olması gerektiğini düşünenler ve yahut sanatın karmaşık, anlamsız olduğunu düşünenler.. Nitekim Merleau-Ponty bu yaklaşımlara bir alternatif sunarak beden cismaniliği ile sanatın soyut kavrayışı arasında bir kesişme (chiasm) ilişkisi tespit eder.

Merleau-Ponty'de görünürlük ve düşünce, resim üzerine bir düşünümünden itibaren yeniden sorgulanmaktadır (Direk, 2017). Merleau-Ponty felsefesindeki özgünlük, onun görüşlerinde gözden kaçmayan felsefi ikiliklerdeki sınırların ortadan kalkmış olmasıdır denebilir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Merleau-Ponty, fenomenoloji yoluyla bedeni tekrar düşünce'nin konusu haline getirir, onu katı algılarından arındırır. Algıları kültürelliğinden soyutlayarak saf algıya, hatta bir adım gerisine insanın algı öncesi dünyasına dönmeyi hedefler. Bu tam da Merleau-Ponty'nin Husserl'in "şeylerin kendilerine dönme" girişiminden hareketle çıkarsadığı ve felsefesine uyarladığı yaklaşımdır.

Merleau-Ponty'nin felsefe tarihinde eksik gördüğü, yeniden düşünmeye giriştiği problem dünyayla kurulan temasın nasıl bir bağ olduğu problemidir. Felsefe tarihi boyunca özellikle Kant'la birlikte dünyanın imkanının sorgulanması ve bilgiye indirgenmesi, rasyonel felsefelerinse bu bağı yalnız akılla kavrama girişimleri söz konusudur. Descartes ise dünya ile olan bağı doğrudan koparmıştır. Dünyayı birden ikiliklere ayırmıştır. İşte Merleau-Ponty tam burada ortaya çıkarak bir bütünlük, bir araya getirme çabası olarak felsefesini kurar. Rasyonalist ve Empirist yaklaşımı, ruhu ve bedeni, özne ve nesneyi, dünya ile insanı yanı sıra felsefe ve sanatı yeniden birbirlerine bağlama, başka bir deyişle zaten bağlı olduğunu düşündüklerini yeniden temellendirme, logosa dayalı bütünselliklerini yeniden gösterme çabasıdır. Bu felsefe, fenomenoloji yoluyla önce algıyı betimler, sonra bedeni inşa eder. Bedenden hareketle dış dünyayla kurulan teması ortaya koyar. Böylece ruh-beden ikiliği problemini yeniden düşünür. Ardından dünya ile kurduğu teması en iyi dile getirenin sanatçılar olduğunu ifade eder. Sanat bedeninin ifadesi olarak dünyayla teması gözler önüne serer. Ve böylece bedeninin sürekliliği olarak karşımıza çıkar.

Merleau-Ponty, bizlere bir resim sunar. Bedenin serüveniyle başlayan fenomenolojik yaklaşımdan hareketle ontolojik tenselliğe varan dünyasallığın resmi.. Hepsinin kesişimi olarak insanlığın resmi...

Günümüz dünyasında artık herşeyin görsel uyarılara dayalı olduğunu düşünecek olursak Merleau-Ponty'nin tekrar tekrar okunmaya değer olduğu söylenebilir.

5. KAYNAKLAR

Bergson, H.(2014) *Gülme*, (çev.Avunç, Y.), İstanbul: Ayrıntı Yay.

Bozkurt, N. (2011), *Hegel*, İstanbul: Say Yayınları.

Bumin, T.(2005), *Hegel*, İstanbul: Yapı kredi Yayınları.

Cezanne, P. (1904) *Sainte-Victoire dağı* <http://www.wiki-zero.co/index.php?q=aHR0cHM6Ly90ci53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvRG9zeWE6UGF1bF9DJUMzJUE5emFubmVfMTA4LmpwZw> Erişim Tarihi: 18.03.2018

Dereko, A. (2011), *Merleau-Ponty'de Kartezyen Özne Eleştirisi ve Tensel Özne*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.

Descartes, R. (2017), *Meditasyonlar*, (Çev. Dürüşken, Ç.), İstanbul: Alfa Yayınları.

Direk, Z. (20 Ağustos 2016), *Merleau-Ponty Üzerine Konuşma*. İTÜ Radyosu, Felsefe Vakti Programı. <https://www.youtube.com/watch?v=1FJB65w012w> Erişim tarihi: 08.09.2017

Direk, Z. (2017), *Dünyanın Teni*, İstanbul: Metis Yayınları.

Dupond, P. (2013), *Merleau-Ponty Sözlüğü*, (Çev. Şan, E.), İstanbul: Say Yayınları.

Ejder, Ö. (2013), *Bir Beden Ne Yapabilir Sorusu Üzerine*, Felsefelogos, Y.17, S.51, İstanbul: Fesatoder Yayınları.

Fisher, A. L. (1969), *The Essential Writings of Merleau-Ponty*, New York: St.Louis University.

Gombrich, E.H. (2016), *Sanatın Öyküsü*, (Çev. Erduran, E., Erduran,Ö.), İstanbul: Remzi Kitabevi.

Gündoğan, A.O.(2013), *Bergson*, İstanbul: Say Yayınları.

Gürsoy, K. (2007), *Maurice Merleau-Ponty'de Algı Problemine Giriş*, İstanbul: Lotus Yayınları.

Hegel, G. W. F. (1975), *Aesthetics/Lectures On Fine Art*, (Çev. Knox, T. M., Volume I-II, Oxford: Clarendon Press. (Ekitap).

Heimsoeth, H.(2012), *Kant'ın Felsefesi*, (Çev.Mengüşoğlu, T.), Ankara : Doğu Batı Yayınları.

Heidegger, (2011), *Varlık ve Zaman*, (Çev. Ökten, H.K.), İstanbul : Agora Kitaplığı.

<https://www.wassilykandinsky.net/images/works/50.jpg>

Husserl, E. (1992), *Méditations Cartésiennes*, (Çev. Peiffer, G., Levinas, E.), Paris: Vrin.

- Husserl, E. (1994), *Avrupa İnsanlığının Krizi ve Felsefe*, (Çev. Sözer, Ö., Sabuncuoğlu, A.), İstanbul: Afa Yayınları.
- Husserl, E. (2012), *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders*, (Çev. Tepe, H.), Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Kandinsky, W. (2008), *Concerning The Spiritual In Art*, (Çev. Sadler, M.T.H.), The Floating Press, (First published in 1911). (Ekitap)
- Kandinsky, W. (2015), *Sanatta Ruhsallık Üzerine*, (Çev. Ekinci, G.). İstanbul: Altıkırkbeş Yayınları.
- Kant, I. (2013), *Güzellik ve Yücelik Duyguları Üzerine Gözlemler*, (Çev. Yıldırım, A. F.), İstanbul: Hil Yayınları.
- Klee, P. (1938) *Lucerne Parkı*. <https://img.myswitzerland.com/671846/407> Erişim Tarihi: 08.09.2017
- Klee, P. (1948), *On Modern Art*, London: Faber and Faber.
- Klee, P. (2007), *Modern Sanat Üzerine*, (Çev. Ögdül, R.G.), İstanbul: Altıkırkbeş Yayınları, (3. Baskı), (Ekitap)
- Merleau-Ponty, M (2004), *The World of Perception*, (Çev. Davis, O.), USA: Routledge. This edition published in the Taylor & Francis e-Library.
- Merleau-Ponty, M. (1964a), *The Primacy of Perception*, USA: Northwestern University Press (www.nupress.northwestern.edu). (Ekitap)
- Merleau-Ponty, M. (1964b), *L'oeil et l'esprit*, Paris: Éditions Gallimard. (Ekitap)
- Merleau-Ponty, M. (1967), *The Structure of Behavior*, (Çev. Fisher, A. L.), Boston: Beacon Press.
- Merleau-Ponty, M. (1979), *Le visible et l'invisible*, Paris: Gallimard. (Ekitap)
- Merleau-Ponty, M. (1992), *Sense and Nonsense* (Çev. Dreyfus, P. A.). USA: Northwestern University Press. (Ekitap)
- Merleau-Ponty, M. (1994), *Algının Fenomenolojisine Önsöz*. (Çev. Atıcı, M.). İstanbul: Afa Yayınları.
- Merleau-Ponty, M. (2005), *Phenomenology of Perception*. (Çev. Smith, C.). London: Routledge. (Ekitap)
- Merleau-Ponty, M. (2007), *Merleau-Ponty Reader*, (Ed. Ted Toadvine and Leonard Lawlor Illinois: Northwestern University Press.
- Merleau-Ponty, M. (2012), *Göz ve Tin*. (Çev. Soysal, A.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Merleau-Ponty, M. (2014), *Algılanan Dünya*. (Çev. Aygün, Ö.), İstanbul: Metis Yayınları.

- Merleau-Ponty, M. (2016), *Algının Fenomenolojisi*. (Çev. Sarıkartal, E., Hacımuratoğlu, E.), İstanbul: İthaki Yayınları.
- Merleau-Ponty, M. (2017a), *Algının Önceliği*, (Çev. Yıldırım, Y.), İstanbul: Alfa Yayınları.
- Merleau-Ponty, M. (2017b), *Cézanne'ın Kuşkusu*. *Cogito, Maurice Merleau-Ponty*, Sayı:88, İstanbul: Yapı kredi Yayınları.
- Merleau-Ponty, M.(1942), *La Structure du comportement*, Paris: PUF. (Ekitap)
- Merleau-Ponty, M.(1945), *Phénoménologie de la Perception*, Paris: Gallimard.(Ekitap)
- Merleau-Ponty, M.(1948), *Radyo Konuşması*. <https://www.youtube.com/watch?v=iuqkIM0rm0Y&t=18s> Erişim Tarihi: 12.11.2017
- Moran, B. (2004), *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özkan, M. K. (2012), *Maurice Merleau-Ponty'de Bedensel Özne Anlayışı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.
- Prımozıç, D. T. (2013), *Merleau Ponty Üzerine*, (Çev. Esenyel, Z.Z.), İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Sartre, J.P. (2014), *Varlık ve Hiçlik*, (Çev. Ilgaz, T., Eksen, G. Ç.) İthaki Yay. İstanbul.
- Saygın, T. (2014), *Çağdaş Kıta Avrupası Felsefesinde Özne Sorunu*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi.
- Saygın, T.(2017), "Felsefe ve Gölgesi Merleau-Ponty'nin izinde Varoluşun Muğlaklığı", *Cogito, Maurice Merleau-Ponty*, Sayı:88, İstanbul: Yapı kredi Yayınları.
- Şan, E. (2015), *Merleau-Ponty*, İstanbul: Say Yayınları.
- Timuçin, A. (2013), *Merleau-Ponty'de Bedenin Anlamı*, Erişim tarihi: 20.06.18 <https://bilimvegelecek.com.tr/index.php/2013/10/01/merleau-pontyde-bedenin-anlami/>
- Toadvine, T. (2017), *Musica Universalis ve Doğanın Hafızası*. *Cogito, Maurice Merleau-Ponty*, Sayı:88, İstanbul: Yapı kredi Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Berna Şimşek

Doğum Yeri ve Tarihi: İzmir / 31.08.1990

Eğitim Durumu

Lisans : Yeditepe Üniversitesi / Fen Edebiyat Fakültesi / Felsefe Bölümü

Lisansüstü Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Felsefe
ABD / Yüksek Lisans

Bildiği Yabancı Diller: İngilizce ve Fransızca.

İş Deneyimi

Sanat felsefesi ile ilgilenmekte, T.C. Kültür Bakanlığı sertifikalı Geleneksel Türk Sanatları/Minyatür çalışmaktadır.

İletişim

E-posta Adresi: berna.simsek124@gmail.com

Tarih : 07.08.2018